

2016 • 3

LXIX. évfolyam • március

művelődés

közművelődési havilap

művelődés

közművelődési havilap

Szerkesztőségi tanács:

Benkő Judit
Egyed Ákos
Guttman Szabolcs
Kása Zoltán
Péter István
Pozsony Ferenc
Székely Sebestyén György
Széman Péter
Szikszai Mária

A szerkesztőség:

Dáné Tibor Kálmán (főszerkesztő)
Benkő Levente
Péter János

Postacím:

400183 Cluj-Napoca,
str. Gheorghe Lazăr nr. 30.,
O. P. 1. Cluj, C. P. 123
tel/fax: +40 264 434 110
honlap: www.muvelodes.net
e-mail: szerkesztoseg@muvelodes.net,
muvelodes@yahoo.com
Bankszámlaszám: Redacția Művelődés
RO57TREZ21621G335000XXXX
Adószám: 9549909

ISSN 1221 - 8693

Megjelenik a Kolozs Megyei
Tanács támogatásával
Apare sub egida Consiliului
Județean Cluj

Nyomdai előkészítés:

IDEA PLUS – Kolozsvár
Lapterv: Könczey Elemér
Műszaki szerkesztés: Fazakas Botond

Nyomdai munkálatok:

IDEA nyomda – Kolozsvár
Igazgató: Nagy Péter

Ára 3 lej

9 771221 869165

Tartalom

Fejér Olivér: Húsvét 3

vadrózsák

Csinta Samu: Az örökkévalóságba tartó bujkás ember 4

közösség

Ábrám Zoltán: Tiszán túl, Kárpátok aljában 7

Hadnagy Jolán: Kultúracsúrral gazdagodott a Tamási emlékhely 12

kibeszélő

Laczkó Vass Róbert: Nyitott szemmel XXVIII. Hat ország egy hátizsákkal –
2. rész 15

színpad

Bodea György: Röviden a szilágycsehi diákszínházi csoportokról 19

könyvesház

Botházi Mária: Tizenegyen fényben és árnyékban 21

Lakatos Artur: Magyarok és olaszok 1848-ban 23

emlék-lapok

Vincze Zoltán: Roska Márton régész pokoljárása 24

vadrózsák

Almási István: A magyar zenei anyanyelv 28

hirdető

Felhívás a Kárpát-medence magyar kórusaihoz 31

Lapszámunk szerzői:

Ábrám Zoltán – orvos, egyetemi oktató, Marosvásárhely
Almási István – néprajzkutató, folklorista, Kolozsvár
Bodea György – tanár, Szilágycseh
Botházi Mária – újságíró, szerkesztő, egyetemi oktató, Kolozsvár
Csinta Samu – újságíró, szerkesztő, Sepsiszentgyörgy
Fejér Olivér – evangélikus lutheránus lelkész, püspökségi titkár, Kolozsvár
Hadnagy Jolán – óvónő, a Tamási Áron Művelődési Egyesület elnöke, Farkaslaka
Laczkó Vass Róbert – színművész, Kolozsvár
Lakatos Artur – történész, Kolozsvár
Vincze Zoltán – történész, ny. tanár, Kolozsvár

A címlapon konfirmáló széki leányok 2016 virágvasárnapján. Vas Géza felvétele.
A hátsó borítón a gelencei Szent Imre-templom. Fotó: Csanády.

Támogatók:

Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület
RMDSZ – Communitas Alapítvány
Hargita Megyei Kulturális Központ
Hargita Megye Tanácsa
Kovácsna Megyei Művelődési Központ
Kovácsna Megye Tanácsa

Médiapartnerek:

www.szabadsag.ro
Szabadság

Paprika Rádió
Fülön csíp.
95,1 fm

Húsvét

Több ezer ateistát megkérdeztek, hogy melyik az a tanítás, amit legkevésbé tudnak elfogadni a kereszténységből. Legtöbbjük a feltámadást tartja képtelenségnek. Nem fér az emberek fejébe, hogy aki egyszer meghalt, hogyan támadhat fel. A köztudatban az él, hogy semmi sem biztos, csak a halál. Az igazi kereszténység megtartó ereje és lényege nem lehet más, mint az élet. S itt, amikor az élet fogalmáról beszélek nem csupán azt az életet értem, amely a földi születésünkkel kezdődik, hanem azt az életet is, amelyet Jézus Krisztus feltámadása tett lehetővé számunkra, s amely halálunk után bontakozik ki teljesen, amikor már megváltó Urunkkal kerülünk elválaszthatatlan és örök közösségbe. Így tehát a keresztényen hit szemszögéből nézve egy teljesen más perspektíva nyílik meg előttünk, amelyben semmi sem biztos, csak az élet. Mai fogalmakkal élve, Jézus a húsvétban az élet diadalmaskodó és véget nem érő fesztiválját hirdeti meg mindazok számára, akik hitükkel hajlandóak bekapcsolódni ebbe az örömnüepbe, amely a nehézségek, a nélkülözés, a nyomorúság és a fájdalom ellenére is, már ebben a földi véges életünkben elkezdődhet.

A 2. század elejétől évről évre megünnepelt húsvét lényege nem más tehát, mint az Élet és az életet adó győzedelmes Krisztus ünnepe, amelyet az egyházi év húsvéti időszaka igen szemléltetően fejez ki. A húsvétot megelőző 40 napos böjt első napja és az ezt követő hat vasárnap a keresztényen ember hitújtjának legfontosabb állomásait jelképezi, kiemelve azokat a hit-eseményeket, amelyek leginkább meghatározzák mulandó életünk Jézussal kapcsolatos fordulópontjait. A hatodik böjti vasárnap után következő nagycsütörtöktől húsvétig tartó időszak azokat az eseményeket mutatja be, amelyek lehetővé tették a keresztényen ember felszabadult életének kiváltását.

Böjt első napja, hamvazószerda azt a megmászhatatlan tényt tudatosítja bennünk, hogy bűnösökként születtünk e véges világba, amelynek elkerülhetetlen következménye a halál. Az ezt követő vasárnapok viszont egy fokozatosan fényesebb reménysugarat közvetítenek az ember felé, azt az üzenetet közvetítve, hogy van tovább és nem szabad beletörődni életünk végességébe. Halálra, kárhozatra ítélt voltunk tudatában, első lépésként nem tehetünk mást, csak azt, amit a bajba jutott, magán segíteni képtelen ember tehet: kiáltani, segítséget kérni. *Invocavit!* Kialts hozzám! – szólít fel böjt első vasárnapja. „Ha kiált hozzám, meghallgatom!” – hangzik az ígéret a 91. zsoltár-ból. Más szavakkal szólva: merd az élni akarás jelét adni, s én az élet útjára vezetlek téged.

S mivel lehet, később jön a válasz emberi elvárásainkhoz és elképzeléseinkhez képest, böjt második vasárnapján az egyház ismét biztat: légy bátor, ne add fel, emlékeztess Istent neked tett ígéreteire, hiszen irgalmas Ő! Böjt harmadik vasárnapja már hitvallás, amely az Istenben megerősödött és megnyugodott ember ragaszkodó bizalmáról tanúskodik, amikor a 25. Zsoltár 15. versét választja vezérigéjéül: „Szemem állandóan az Úrra néz!” S ebben a biztonságban, őszinte bizalmi kapcsolatban, a megerősödött tanítvány szólítja fel böjt negyedik vasárnapján embertársait: *Laetare!* Örüljete! Örüljete együtt Jeruzsálemmel, mert vége a bűn rabságának. Szabad nekünk és tudunk is nemet mondani a bűnre, nemet az emberek és Isten közé épülő választófalak emelésére. Majd ahogyan lenni szokott az ember hitéletét nagyon hétköznapien és valóban ábrázolva, böjt ötödik vasárnapját a talán egy kicsit megfáradt tanítványt ért valós vagy vélt igazságtalanságok miatti felkiáltás fémjelzi: „Szolgáltass nekem igazságot Istenem!” (Zsolt. 43,1.) A választ az egyházi év mondhatni legszelídebb, böjt hatodik vasárnapja (virágvasárnap) adja meg jeligék nélkül, csendben, alázatos példamutatással. A hívő ember által kért igazságszolgáltatás tartalma olyan mély és felfoghatatlan, hogy szavakban nem lehet kifejezni. Csak a nagyhét történéseiben találja meg az ember rá a választ, amely virágvasárnapkal kezdődik.

Nagyhét eseményei a szenvedések útján vezetnek végig. Központi mozzanata a protestantizmus második legnagyobb ünnepe, a nagypéntek. Krisztus bűneinkből felszabadító áldozatának hirdetése jelenik meg minden tanításban, igehirdetésben vasárnapról vasárnapra. Az evangélikus templomok oltárainak középpontjában mindig a megfeszítettet látjuk, emlékeztetve arra, hogy személyes életünk középpontját sem töltheti be más. S mivel ez az esemény határozza meg leginkább a protestáns egyházak életvitelét, sokszor úgy érzem, mintha megrekedtünk volna a szomorú események szemlélésénél, amelyek valahogy visszafogják a húsvéti életöröm robbanásszerű kibontakozását életünkben. S bár húsvéti keresztényeknek mondjuk magunkat, s minden vasárnap az Élet győzelmének ünneplésére gyűlünk össze, nehezen tudjuk ezt a felszabadult életet mindennapjainkban megélni. Mindez talán azért van, mert nem a feltámadás és örök élet, hanem a földi véges élet dimenzióiban gondolkodunk. Húsvét jelentősége nem más tehát, mint a kereszt tövében bűneire bocsánatot nyert ember, egy lehetőségekkel tele, őszinte és felszabadult életbe való belépése.

Csinta Samu |

Az örökkévalóságba tartó bujkás ember

Kallós Zoltán kilencvenedik születésnapjára

Akötött szvetteres ember hatalmas tarisznyával a vállán újra és újra megjelent. Egész Mezőségen ismerték, a híret legalábbis egészen biztosan. Keszűn bement az udvarra, megkérdezte a háziasszonyt: van-e szegre való kancsója? Kidobtuk a fogast, a kancsókat meg fel a gabonás híjába, válaszolta az asszony. Meg kéne nézzük, mondta Zoli bácsi, hátha maradt néhány. A kukorica alatt találtak vagy tizennégyet, az egyiknek törött a szája, de ráírva az 1860-as évszám, s még valami. Megnézte alaposabban, hát ez áll rajta: Végy meg kurva mert szép vagyok. Egy tréfás fazekasinas csinálhatta, valamelyik budapesti múzeumban ma is megnézhető.

Kallós Zoltán gyűjtéseinek többsége persze korántsem ilyen jópofa történetekkel „kirakott” séta volt. Csakhogy míg a néprajzosok többsége karót nyelt tudós volt, aki megrendelte az éneket vagy balladát, az adatközlő pedig ijedten teljesítette a tanár úr parancsát, addig Kallós bárhová ment, hazaérkezett. Kipakolta az ajándékba hozott pálinkát, kenyeret, esetenként szalonnát, édességet a gyermekeknek, gyöngyöt, cifra kendőt az asszonyoknak, később orvosságot is. Közben beszélgettek. Megtárgyalták a családot, a szomszédságot, a környék viselt dolgait, kikérték a Zoli bácsi véleményét a nagyleány férjhez adása felől, egyszóval ritkábban látott, de teljes jogú rokonként kezelték. Zolti volt, Zoli bácsi, legfeljebb tanítóbácsi, de mindenképp közéjük tartozott, s ha elkezdtek énekelni neki, az is olyan volt, mint amikor egymás között, közös munka alkalmával vagy bánat okán ered el a nóta.

Mert Zoli bácsi nem csak rendelt, de irányított és vitatkozott is. Rögtön észrevette, ha valaki másként énekelte a nótát, mint legutóbb azt is, ha a hallott változat egy korábban máshol megismerthez hasonlított, s mindjárt rá is

kérdezett az okára. Nem botránkozott meg a vaskos vicceken, ismert minden saftos pletykát, sőt, a társát is a másik faluból. Bámulatos memóriájával, énektudásával olyan tiszteletet ébresztett táncosaiban, énekeseiben, ami már-már a bálványimádás határát súrolta.

...míg a néprajzosok többsége karót nyelt tudós volt... addig Kallós bárhová ment, hazaérkezett.

„Kezdetben csak rokon körben gyűjtöttem. A feketelaki nagyanyám például gyönyörűen siratott. A Mezőségen versben siratnak, s akiben nincs bizonyos fokú költői tehetség, nevetség tárgya lesz. Innen születtek a siratóparódiák is. Még emlékszem, amint nagyanyám felállt a kisszékre, s így siratta a nagyapámat: „Összeteszem két kezemet,/ úgy kérem jó istenemet,/ hogy mehessek én is veled./Jaj már jön érted a pap,/ hát én hová dugjalak/Elduglak a kiskertbe, a rozsmaring tövébe,/Megmondom a sírásóknak,/csináljanak egy alakot,/hogy még láthatd meg a napot.”

Az énekesek többnyire megismételtek minden sort, hogy azalatt legyen idejük kitalálni a következőt. A gyűjtő számára az is gondot okozott, hogy a többnyire írástudatlan adatközlőknek – ez elsősorban a moldvaiakra vonatkozott – hiába jutott eszükbe később egyik-másik dallam vagy szöveg, nem tudták lejegyezni. „A szövegek kötetlenek voltak, egyes régiesebb területeken külön élt a szöveg és dallam. De olyan is sokszor előfordult, hogy az énekesek azonos tartalmú, végtelen hosszúságú

Kallós Zoltán

Kallós Zoltán gyermekek körében

szövegeket fűztek össze. Egyik alkalommal figyelmeztettem Szájka Rózsa nénit, hogy ezt már énekelte. Mire ő: ragadnak össze a szövegek, Zoli bácsi, egyik indul a másik után.” Ahányszor énekeltek, annyiféle változat született, mikor mi jutott eszükbe. Akadtak olyanok is, akik csak párban voltak hajlandók énekelni – amíg az egyik énekel, a másik „költötte” a magáét.

Amíg nem volt magnója, fül után jegyezte le a dalokat. Egy idő után felhívták a Kodály Zoltán figyelmét, milyen fontos lenne korszerű berendezéssel támogatni a helyszínen élő gyűjtő munkáját. Kodály azonnal intézkedett, a legendás UHER magnó azonban még így is kabarába illő módon került a Kallós birtokába. Tipikus kelet-európai történet: Zoli bácsi Budapestre menet beírta a vámáru-nyilatkozatba románul, hogy magnetofon szalagok, s vitt is magával néhány tekerest. Hazafelé – immár a magnó birtokában – már vesszőt tett a két szó közé: magnetofon, szalagok. Ilyen körülmények között valósulhatott meg a hatvanas évektől kezdődően az erdélyi és moldvai hangszeres zene gyűjtése.

És ez tette lehetővé Gyimesben annak a kivételesen drámai felvételnek a rögzítését is, amilyen a hazai népzene-kutatás történetében azelőtt soha nem készült. A felvételen több asszony egyidejű siratóját hallhatjuk egy temetésen, a háttérben a zenekar az elhunyt kedvelt keserveseit játssza. A stúdióban felvett hasonló nóták meg sem közelítik a spontán siratás árasztotta hangulatot. A magnó mérete lehetővé tette, hogy

kabát alá rejtve, az esemény megzavarása nélkül rögzítsenek bensőséges, megrázó szertartásokat. Ugyanakkor belegondolni is hátborzongató, hogy ez a legősibb népszokásunk gyakorlatilag változatlan formában vészelt át több mint egy évezredet.

„Az első hangszeres felvételeket Bonchidáról és Ördöngösfüzesről vittem haza. Mezőség sokáig ismeretlen világ volt a néprajzosok előtt, csak az 1940-es évek elején jelent meg Palotai Gertrúdtól egy tanulmány az egyedülálló széki rámás írásosokról, azt követően jött először Lajtha László Székre. Miközben Bartókék már a kilencszázados évek elején kijelentették, hogy a régi népzenei stílus a magyar nyelvterületen eltűnőben van, Szováton, Visán, a környéken még élt a régi stílus. Arra a következtetésre jutottam, elsősorban a környékbeli uradalmaknak köszönhető, hogy mindez életben maradhatott az észak-mezőségi falvakban. A falubeli lányok varrtak az úriasszonyoknak, majd maguknak is megvarrták ugyanazokat a darabokat. A zene tekintetében is valami hasonló történhetett: a bonchidai zenekartól előkerült Rákóczi ritka magyarja, ami Válaszúton Rákóczi indulójaként élt. Az öregek éltették e legendát, miszerint egy környékbeli településen, Sátoron – a hajdani dobokai vár közelében – táboroztak Rákóczi vitézei, ők táncoltak erre a dallamra. A bonchidaiak szerint a fejedelem megpihent egy fa alatt, s egy Lege-di nevű híres prímás húzta neki a ritka magyart. Sokáig egységes volt a nemes-ség és parasztság zenei öröksége és izlése.

Hasonló eredetű lehet a Bánffy lassúja nevű tánc is, Bethlen Gáborról pedig létezik egy feljegyzés, miszerint annyira lassan táncolt, hogy alig mozgatta a lábát. Ez a mezősegi nemzetségek tánca lehetett, az akasztós. Azt is én ajánlottam a magyarországi néprajzosok figyelmébe, hogy az élet minden fontos mozzanata, születéstől a halálig nemzetségek szerint zajlott. A táncok is ilyenek voltak: Kissek tánca, Ballák tánca, Fodorok, Csete, Juhosok, Lovászok tánca.”

A mezősegi nemzetiségek együttélése érdekes módon nem gyakorolt különösebb hatást egymás folklórára. Szabó T. Attila és Palotai Gertrúd *Ismeretlen mezősegi himzések* című tanulmánya például azt állítja, hogy semmiféle idegen hatás nem észlelhető ezen a területen. Valószínűleg épp az egymástól való élesebb megkülönböztetés érdekében történt így. A vokális zenében is többnyire tükörfordításokkal találkozhatunk. A Rákóczi keserves például magyarul úgy kezdődik: vágják az erdei utat, románul meg így: taie calea păduri. De több helyen felfedezhető a román kolindák magyar változata is.

A kommunizmus idején azonban nemcsak a magyar, de a román néprajzosokat sem nézte jó szemmel a hatalom. Az ötvenes években Buzán egyszer két ikont vásárolt Kallós. A tanácsnál felfigyeltek az ügyletre, ráküldték a rendőröket, a „rosszhiszemű” vásárlót

„Mezőség sokáig ismeretlen világ volt a néprajzosok előtt, csak az 1940-es évek elején jelent meg Palotai Gertrúdtól egy tanulmány az egyedülálló széki rámás írásosokról...”

elvitték, bezárták a tanács pincéjébe. A hevenyészett jegyzőkönyvben csalással vádolták meg, egészen pontosan azazal, hogy áron alul vásárolta az ikonokat. Désen tárgyalás is volt az ügyben, megpróbálták hamis tanúvallomásra bírni a két román asszonyt, akiktől Zoli bácsi a képeket vette, ők azonban nem voltak hajlandók erre. Az ikonokat a kolozsvári múzeumba is elküldték felértékelésre, a szakemberek 25–30 lejre taksálták az alkotások értékét – ahhoz képest, hogy Kallós 80 lejért vásárolta az egyiket. Végül nem hoztak elmarasztaló ítéletet, de a minden bizonnyal

Karácsonyi műsor a választói szóránvkollégiumban

eredetileg más végkifejletre megkomponált határozat végén otffelejtték, hogy az elítéltnek joga van fellebbezni.

Bákóból többször üzent neki a Szekuritáte: ne merjen odamenni. Zoli bácsi is kötelességének tartotta figyelmeztetni az oda készülöket. „Egy alkalommal engem is bekísértek: Kalugerból mentem Bákóba, néhány népművészeti dolgot készültem vásárolni a piacon. Amikor le akartam szállni a buszról, a hátsó ajtó zárva, az elsőnél pedig egy rendőr várt. Bevitt, megmotoztak, kikérdeztek, mit keresek ott, merre jártam, hasonlók. Azzal volt szerencsém, hogy magamnál hordtam egy Hargita, Kolozs és Bákó megyére érvényes

kutatási szerződést. Még a *Balladák* könyve kiadása kapcsán állította ki a Kriterion igazgatója, Domokos Géza. Munkaviszonyt igazolt, évente megújították. Ellenkező esetben egykettőre rám sütötték volna a közveszélyes munkakerülést, így viszont kénytelenek voltak szabadon engedni.”

A moldvai kapcsolatokat még Kallós-nak sem volt könnyű életben tartani. Az emberek nagyon félték, tiltott volt a magyar ének. Ezért aztán rendszerint valamelyik bizalmasához ment, annak lakására hívták az adatközlöket. Még így is voltak azonban esetek, amikor az illető nem akart énekelni, vagy nem akarta bemondani a nevét. Tartottak a

hatóságoktól, a paptól. „Amikor Halmosékkal és Szomjasékkal készítettünk portréfilmet Lészpeden, Jánó Anna nem akarta bemondani a nevét. Csak hosszas győzködésre vállalta. Az egész folyamatot filmezték, mégsem került be a filmbe, pedig mindent elmondott volna a helyzetről. Nagy kár érte.”

Gyimesen egy alkalommal házkutatásig fajultak a dolgok, a rendőrök elvitték Zoli bácsi jegyzeteit, s csak megcsonkítva adták vissza. Ilyen „értetlenkedések” közepette: mi az hogy magyarul Margitka, oláhul Mărinică?

Kallós elvi kérdésnek tartotta, ezért aztán soha nem hatolt be más szakterületére. Megmaradt Észak-Mezőségen, Széken és környékén, Kalotaszegen, Nádas-mentén, a gyimesi és a moldvai csángók között. Ezeket a területeket tartotta a legértékesebbnek és a legkevésbé kutatottnak. És még mindig rengeteg gyűjteni való van ott, hangoztatja. A legutóbbi balladás könyvben megjelentetett ötszázötvenes dalmennyiség csak a nagy egész töredéke „Az adattár az akadémiánál van, körülbelül 14 ezer dallam. Belátom, nagy munka, de jó lenne minél hamarabb feldolgozni. Tudomásom szerint három cd-t készítenek elő mostanában három székí énekeskel, Szabó Varga Gyurival, Csorba Jánossal és Pap Marival. Igazi ritkaságok, mivel Székrről eddig többnyire hangszeres zenét gyűjtöttek, kevés szöveges zene jelent meg. Nagyon sajnálom, hogy nem készült felvétel Kallós Mákó néniel Magyarorszátról, meg a többiekrről: Tóbiás Sári, Manasztes Erzi tizenöt-tizenhat évesek voltak, amikor hallgattam őket, de már ugyanazt tudták, mint az öregek. Sajnos, meghaltak, pótolhatatlanok.”

A választói hajdani családi házban működő múzeum – Kallós Zoltán régi, örökös álma – egy élet munkájának lenyomata. Páratlan gyűjtemény és Kallós Zoltán várja ott a látogatókat. A helyben tanulók, a szóránvkollégium lakói talán nem is érzékelik, micsoda kivételezett helyzetben vannak, hiszen egy másik iskola diákja pénzért is csak töredékéhez jut annak az örökségnek, amely Zoli bácsi révén minden nap ott sétál közöttük elmaradhatatlan posztó lajbijában.

Élő néprajzi lexikonként rötta a falvakat összekötő poros utakat a lajbis, szvetteres, bujkás ember. Abroszt, falvédőt, bokályt, mindent megnézett magának, azt is, ki mit vett magára, mit és hogyan táncol. Minden részlet érdekelte, így állt össze a fejében a népi kultúra teljessége. Az életmű, amely mindannyiunk öröksége és felelőssége.

Karácsonyi műsor a választói szóránvkollégiumban. Képek: választói Kallós Zoltán Múzeum és Népművészeti Központ

Ábrám Zoltán

Tiszán túl, Kárpátok aljában

„Által mennék én a Tiszán
ladikon, ladikon, de ladikon.
Ott lakik a, ott lakik a galambom,
ott lakik a galambom.”

N agybányán, egykori Asszonypatakán már-már tavaszodik, amikor sífelszerelésekkel megpakolt mikrobuszunk útra indul. Irány Bukovel, az ukrán síparadicsom! Olyan érzés kerít hatalmába, mint amikor a bolgár tengerpartra indultunk a gyermekeinkkel: Van tengerpartunk, az életszínvonalunk is jobb, mégis a szegényebb szomszéd tudott kialakítani olyan partszakaszt, ahol civilizáltan, európai standardoknak megfelelően lehet nyaralni. Igaz, mi most telelni megyünk. És nem Bulgáriába, hanem Ukrajnába. Egy békés uniós tagállamból egy háború sújtotta országba. Erdélyből Kárpátaljára.

A Gutinra kapaszkodva Mogosa sípályája megcsillan a hajtűkanyarokon túli hegyoldalon. A hágótetőn szikrázik a hó, egy csapat sízó a „doktorok pályájára” készül. A Máramarosi medencébe ereszkedve, a hófödte Kakastaréj uralja a tájat. A térség központjáig, Máramarosszigetig autentikus falvak sora, fatemplomokkal, sajátos faragott kapukkal, ágakra akasztott edényekkel. Sziget, az egykor (és ma is) soknyelvű város még románul sem hirdeti, hogy merre a határ. Igaz, hosszú évszázadokon át ezt semmilyen nyelven sem kellett kiírni. A rokonaikhoz látogatók, a fakereskedők, a heti piacra igyekvő árusok szabadon jártak-keltek át a Tiszán. Akkoriban nem volt sem vasút, sem vasfüggöny.

A főteret elhagyva egyenes útszakasz visz a határhoz. A sorompó messziről látszik, előtte csak egy félrehúzott taxis. A kocsisor a határra merőleges, Tiszával párhuzamos utcában várja sorsát. Sikeres megfordulási manővert követően mi is beállunk a másfél tucatsnyi autó közé. Egy ideig az úton velünk szemben parkoló Daciával „nézünk farkasszemet”. Előttünk olasz rendszámú kocsik, mögöttünk egy Kolozs megyei sífelszereléses. Amíg viszonylag türelmesen várakozunk, mikrobuszunk sofőrje történeteket mesél. A csapi határátkelőnél kávéért kért tőle a vámossal, és tört magyarsággal, ám jól hallhatóan elismételte, hogy tetszik neki a léghfrissítő

illata. Máskor kedvenc csokoládéját emlegette, hogy könnyebb legyen tele benzintankkal visszatérni. Egyszer a nagy utasszállítóba még a kutyát is felvitték, és már-már lecsaptak a vélt cuccra, de csalódottságukra csak édességes zacskót rejtegetett az autókárpit.

Fehérbe öltözött ukrán fiatalok nemrég a hegyen át csempészték a cigaretta – számol be a sofőrünk. Ennél közvetlenebb módszer, ha teletömöd az autót cigivel, adsz belőle kinek-kinek, aztán a maradékból jól kijössz. Persze, kezdőknek nem ajánlatos. Mert akár csempészáruval, akár nélküle, itt jól meghatározott rendje van a határátelérésnek. A sofőr barátja sms-ben küldi a Tisza túloldalára érvényes utasításokat: a románoknak nem szabad adni, az ukránoknak viszont tanácsos. Az első egyenruhásnak nem kell, aztán a két bódénál tegyen be öt-öt lejt az útlevelébe. Az utolsónak egy lejt is elég. Sofőrünk így fogalmazza meg saját végkövetkeztetését: „a román vámossal kedves, a magyar szigorú, az ukrán korrupt.”

Sziget, az egykor
(és ma is) soknyelvű város
még románul sem hirdeti,
hogy merre a határ. Igaz,
hosszú évszázadokon át
ezt semmilyen nyelven
sem kellett kiírni.

Nyolcasával engednek át a sorompón. Aki át akar jutni a Tisza túloldalára, annak be kell tartania az előre kiagyalta rendet és utasításokat. „Nu da, nu primi șpagă!” (Ne adj, ne fogadj el csúszópénzt!) – a vám bejáratánál ironikusnak és groteszknek tűnik a hatalmas reklámtábla. Arra gondolok, hogy a marosvásárhelyi polgármesteri hivatalban is ki van téve egy kisebb méretű hasonmása...

Egysávos vashídon megyünk át a Tiszán. Az eredeti fapallókat mára le-

*A sorompó túloldalán
az ukrán és a román
mellett magyarul is
írja: Aknaszlatina.
A községházán
háromnyelvű felirat és
zászlók. Amúgy Szlatina
a mintegy harmincezer
kárpátaljai román
központja.*

betonozták. Szemben egy autó vár türelmesen, hogy ürüljön a hely. A legelső ukrán egyenruhás külön sávba sorolja a mikrobuszokat. Társának magyarul, románul kézzel-lábbal magyarázzuk, hogy összesen nyolcan vagyunk, lát szólag nem érti, de mentő ötlete támad: „Speak english?” (Beszél angol?) – kérdi. A hátsó ajtót ő maga tépi fel, hogy pontos legyen a számítása. Uniós szabályokat nem kell betartania az emberi jogokról. Egy cédulára felírja a rendszámot és az utasok számát. Ezután sofőrünk keresi az alkalmas pillanatot, hogy az útlevellel sorba álljon az első ablaknál. Gyalogosok és kerékpárral átkelők erősítik a sort. Viccesen megjegyezzük: ők nem benzinért, hanem vodkáért mennek!

Autónkhoz jön a border guard. Kitzűzőjének ez az olvashatóbb része. Fején fekete sapka, jobb zsebében terepszínű ruhájából kidudorodó elemlámpa. Magában dudorászva betűzgeti a neveket. Próbálok kedveskedni neki, és elismerően szólok az ukrán futsal válogatott friss sikereiről. Nem érti. Tovább betűzget, mint nulladik osztályos Júlia lányom. Erzsébet nevét hibásan olvassa, aztán valamiféle szikra lángra kap az agyában: „Ki magyar?” Becsületére vállalják, hogy a románról áttér a magyarra. No, azért korántsem felsőfokú szinten beszél, de a soknyelvűség nemcsak a száz évvel ezelőtti máramaroszigeti piacon, hanem a „legújabb rendszerben” létrehozott aknaszlatinai határátkelőnél is gyakorlat. A csomagokat „Kocsit!” vezényszóra nézi meg. Szerencsére elég unott ahhoz, hogy elkobozza a pálinkánkat vagy a konyakunkat. Pedig egészen feltűnő helyen pihennek a hűtőláda alján. Az unikum is megúszta. Szusszanunk egyet. Ránk fér, mert arról szólt a fáma, hogy az ásványvizes palackok tartalma iránt is szoktak érdeklődni a vámósok, aztán megszagolják a bennük levő folyadékot. Biztos, ami biztos.

Türelmesen várjuk a második ablaknál való sorbanállás eredményét. Nem nagy a sor, de a jó munkához idő kell. Ezt mi, középkorúak már megtapasztaltuk gyermekkorunk Romániájában. Az utóhatást pedig azóta. Gyermekünknek viszont semmilyen emlékü sincs az aranykorszakról. Közben a határmenti szemétre, majd egy nagy pannóra téved a szemem, cirill betűkkel sűrűn teleírt tizenkét oldalnyi ismerető. A nagy betűs címet betűzgetem. Valami szluzsbáról, munkavállalásról szól. Szemben csak három kocsi várakozik. De nekik is néhol végtelennek tűnő idő kell, hogy megmozduljanak.

A határátkelés kezdetétől közel két órára a kimenő sorompóhoz hajtunk. A terepruhás bekéri az útleveleket, majd egy sok nyelven érthető szót ismételtet: „Tradíció, tradíció...” Nyújtom az egyenruhája színével összhangban levő zöld egy lejest a sofőrnek, ő pedig neki. Szépen megköszöni. Nem úgy, mint otthon a szűrés tekintetű koldus.

A sorompó túloldalán az ukrán és a román mellett magyarul is írja: Aknaszlatina. A községházán háromnyelvű felirat és zászlók. Amúgy Szlatina a mintegy harmincezer kárpátaljai román központja, ortodox és görög katolikus templommal, Eminescu és Ștefan cel Mare szobrokkal, román iskolával. Az átható sötétségben halványan pislákoló lámpák mögött tekintélyes méretű házak sorakoznak. Éles kontrasztként kirívó a szegénység. Az útburkolat gödreinek száma pedig

megszámlálhatatlan. Az élelmiszerbolt pénzváltóként is üzemel. A jóságos tekintetű, románul jól beszélő Anuța néni jobban váltja az eurót, mint a határmenti uzsorás. Mindenféle pénznemben lehet vásárolni, egy lej hat hrivnyát (grivnyát) ér. Az árukészlet háromnegyede ital és édesség. A vodka másfél literes, a palackozott helyi sör szintén. A felső polcon karcsú üvegekben sorakozó italok az egykoron nólakúvá palackozott román konyakra emlékeztetnek. Az aranykorszak valutája volt, külföldi utazások nélkülözhetetlen tartozéka.

Ukrajna, Kárpátalja, Tiszavölgy. Megérkeztünk egy országba, ahol az sms drágább, mint a benzin litere. Ahol kétezeröttszáz hrivnya egy havi átlagfizetés. Ahol a Tisza menti drótkerítést határőrök vigyázzák, nehogy valaki átszökjön a túloldalra. Ahol kiskirályok engedik le-fel a sorompókat, vagy intgetnek kegyesen az útelágazás nélküli úton hirtelen megjelenő stoptábláknál, hogy lehet folytatni az utat. Amiről előzőleg szó szerint ezt olvastuk a neten: „A rendőrök »vesszőparipái«: poroltó, faék, izzókészlet, egészségügyi doboz, hullaszék! Ez utóbbi nem vicc, többször volt már példa, hogy ezt is kérték. Két nagyobb méretű kukászákkal kiválthatjuk.” (Csak azon kuncogok, hogy az angol nyelvismeretben analfabéta egyenruhások ezt hogyan próbálják megértetni a cirill betűk kiolvasásának a szintjére sem jutó, ukránból szintén analfabéta turistával. A kevésbé szim-

Emlékezés a világháborúk és a kommunizmus áldozataira

patizált orosz lehetne a közös nyelv, bevallásos alapon.)

Gödrösebbnél gödrösebb utakon jutunk el a rahói járásba. Viccesen Párizs-nak olvassuk. Itt ömlik össze a Fehér Tisza a Fekete Tiszával. Utóbbit követve, Kőrösmező határában híd visz át az onnan mintegy harminc kilométerre eredő Fekete Tisza túloldalára. A szálláshelyünk a település központi zónájában van. Kuderna Tibor és Ágota a házigazdánk, gyermekeik Viktor és Eduárd. Egymással ukránul beszélnek, a magyart törlik. A szülők nem tanulhattak anyanyelvükön, de nyelvtudásuk határozottan javult, amióta vendégeket fogadnak. A félpanziós ellátás árban, adagban és ízekben összehasonlíthatatlanul jobb, mint a mindháromban nyugatiasabb síközpont kínálata. Étvágygerjesztőül néhány étel: borsleves, roszalnyik (savanyú uborkaleves), pörkölt krokettel, tejfölös gombapaprikás, bigosz káposzta és knédli, bálmos juhtúróval és aludttej-jel, hajdina kolbászszal, húsos derelye, mákos palacsinta, aranygaluska, csöröge. A vendéglátás kedvességét és lelkeségét nem lehet párhuzamba állítani mondjuk, a rosszabb minőségű vécépapírral és a nálunk megszokottnál kisebb méretű törülközővel.

Az ezeréves határ menti hegyaljai vidék a Gyimesek hangulatát idézi fel. A kőrösfáiról elnevezett Kőrösmezőt csehszlovák időben Jaszinyára keresztelték át. Az egykori milleneumi emlékmű, a két és fél méter magas szürke márvány emlékoszlop helyén ma világháborút megjárt ukrán ágyú áll, a fasiszta (a népek barátsága miatt a horthysta kifejezés Kárpátalján nem gyakorlat) elnyomás alól a vidéket 1944. október 3-án végleg „felszabadító” harcok részese. Mellette katonasírok és az elesettek emléktáblája. Néhány méterrel arrább a 2014-es kijevei forradalom százegy ukrainai áldozatának állít emléket egy hatalmas pannó, az áldozatok fényképeivel. A kelet-ukrainai harcok még dúlnak, egyelőre nincs emlékjelük.

Az első és a második világháborúban elesett 330 magyar és német katona a római katolikus temető végében nyugszik. Sírkeresztjeik felállítását egy rahói vállalkozó végezte a magyar állam két és fél millió forintos támogatásával, a Vigyázó Hadisírkutató Egyesület gondozásában. A szabályos rendben sorakozó kőkereszttek előtt két emlékmű magasodik: a világháború, valamint a kommunizmus áldozatainak állítanak emléket. 1944 októberében a bevonuló ukrán katonai igazgatás azzal szilárdította meg hatalmát, és előzte meg a térség hovatartozását eldönteni hivatott esetleges

A hucul fatemplom a világörökség része

Manapság Kárpátalja lakossága hózzávetőlegesen egy és negyedmillió, amiből százötvenezer magyar.

népszavazást, hogy Kárpátalján a munkaképes magyar férfi lakosságot előbb hadifogolytáborba, újabb rendeletében pedig „malenkij robotra”, azaz egy kis munkára küldte. Három napra kellett összecsomagolni ruhaneműt, élelmet. A mintegy negyvenezer magyar férfit a szolyvai elosztó pontra vitték, onnan pedig a Szovjetunió európai, ázsiai szegleteibe. Húszezren elpusztultak az embertelen körülmények miatt, de a hazatértek körében is magasnak bizonyult a halálozás. És bár a szovjet időben tilos volt beszélni róla, mindennapjaikat átítatta a láger rémálma. Amúgy hozzávetőlegesen azonos, mintegy húszezres a kárpátaljai zsidó áldozatok száma is. Őket nem deportálták koncentrációs táborokba, hanem belelőtték a Dnyeszterbe, vagy helyi légerekben pusztultak el. A kor borzalmaira jellemző: akadt olyan zsidó túlélő, aki hazatért ugyan, de később a gulágon fejezte be az életét. A sors iróniája viszont, hogy a régi időköt átélt idősebbek véleménye szerint a hetvenes évek életszínvonala jó volt és kiszámítható, tehát visszasírható.

A római katolikus temető sírkövei felelevenítik a múltat. A magyarosított

nevek Mária Terézia kultúrát hozó sváb telepeseire utalnak. De nyomot hagyott a szovjet idő is. Szomorú és feltűnő példa, hogy magyar anya és apa mellett a fiúk sírkövén már ukrán a szöveg, cirill betűkkel írják Tibi nevét.

Kőrösmező katolikus templommal és kis kápolnával rendelkezik. Rahóról jár a pap magyarul és ukránul misézni. A magyar élet háttérét többnyire az egyház biztosítja, a templomban emlékeznek meg a nemzeti ünnepekről. A reformáció annakidején csak Técsőig terjedt el, így a Tiszavölgyi magyar lakói mind a mai napig római katolikusok. Ha nyelvüket nem is tartották meg maradéktalanul, a vallásukat nem tudta elsöpörni sem a szovjet ateizmus, sem a pravoszláv többség. Némileg hasonló sors ez a moldvai magyarokéval.

Manapság Kárpátalja lakossága hozzávetőlegesen egy és negyedmillió, amiből százötvenezer magyar. Az eredetileg görögkatolikus ruszinok többsége ma már ortodox a kezdeti pravoszlávosság, majd „államvallássá emelt” ateizmus következtében. Az alföldi ruszinok hamar beolvadtak, és hitük, egykori hitetlenségük szerint ukránokká váltak. A három csoportba sorolható hegyvidéki ruszinoknál ez a folyamat lelassult. Templomaik görög katolikus jellege domináns. A tiszavölgyi ruszinok, a huculok templomépítése és szokásrendje viszont egészen sajátos. Közös viszont a vallás és a hit erőteljesen babonás átítatódása. Sokan a házaik falába kis tükröt építenek be, mert ha

jön a gonosz, és meglátja magát, akkor megjed önmagától, és meghátrál. Ha a tükör megrepedne, akkor az annak a bizonytétel, hogy ott járt a gonosz.

Sárban úszó mellékutcán lehet megközelíteni a pár éve a világörökség részévé vált hucul fatemplomot. A Fekete Tisza túloldalára lengő fahíd vezet, amelyet egy legenda alapján Asszonyváltató hídnak neveztek el. Errefelé a nőnek sajátos a helyzete, bár az utóbbi időben sokat változott a világ. Ma már a nők bemehetnek a templomba, és akkor sem kell kint rekedniük, ha „tisztátalankok”. Az ikonosztáz mögé azonban nem léphetnek be, nehogy megszenteltségtelentsék a helyet. De más is megváltozott. Hét éve a templomból ellopták a Stephan Rex Hungariae feliratú zászlót. A tettes kilétéről azóta sem lehet tudni semmit. Pedig államalapító királyunkat a pravoszlávok is szentnek ismerik el...

Amúgy Ukrajna az ellentmondások hazája. Úgy tűnik, hogy a lakosság száma nem csökken olyan jelentős mértékben, mint Kelet-Közép-Európában. A gyermekvállalásnak jót tett, hogy a „fonott kalács hajú hölgy”, Julia Timosenko még miniszterelnöksége idején a havi fizetés szintjére emelte a gyermekpénzt. Igaz, azóta harmadára csökkentették a juttatást, miközben a gáz hatszor drágább az orosz megvonás következtében. Tetszik, nem tetszik: innen nincs hova menekülni, mert minden országba vízum kell. Csak a magyaroknak van befogadó anyaországuk. Ukrán földön az állam gondoskodik a lakosairól, akik úgy ügyeskednek, hogy jó legyen nekik. Ezért hatalmas „szakadék” jött létre a mélyszegény és a dúsgazdag ukránok között.

A mi viszonyainkkal összevetve, sok a hasonlóság, és vannak árnyalatnyi különbségek. Mifelénk Ukrajnához képest három évtizednyi késéssel jutottak el a kommunizmus eszméi, de közel három évtizede – legalábbis hivatalosan – megtagadtuk azokat. A kolhozosító Szovjetunióban száz éve a szántóföld, a legelő, az erdő állami tulajdonná lett, és Ukrajna 1991-es függetlenedése sem hozott olyan komoly áttörést, amelyet az Európai Unió elvárna. Például, aki házépítést tervez, kimért belsőséget kaphat az államtól, amit a későbbiekben privatizálhat – ötven éven át bért fizetve a sajátjéért. A szűkösség meg is látszik az udvarok beosztásán.

A privatizáció a gazdagok játszmája. Az egykori Budapest Szállót mai működtetője Edelweiss szállodává keresztelte át. Eredetileg vadászkastéllyal szerettek volna kedveskedni Horthynak, végül a helybeliek által hucul stílusban felhúzott

... a lakosság száma nem csökken olyan jelentős mértékben, mint Kelet-Közép-Európában.

A gyermekvállalásnak jót tett, hogy a „fonott kalács hajú hölgy”, Julia Timosenko még miniszterelnöksége idején a havi fizetés szintjére emelte a gyermekpénzt.

szálló épült fel a Tiszához siető Mezőhát patak mellett. A vendéglőben ma is szemet gyönyörködtetőek az egész termet befogó fenyőgerendák, valamint a fába faragott Budapest-jelképek. Kivételes módon fennmaradtak. Pedig a 20. században a történelmi Kárpátalja területén összesen tizenhét államforma jött létre, beleértve a tiszavirág életű kis köztársaságokat is. Ilyen volt az 1918 novemberének világháborús zűrzavarában Kőrösmező központtal létrehozott, fél éven át többé-kevésbé létező Hucul Köztársaság. A település egyébként hat rendszerváltást élt át alig több mint hét évtized alatt: két magyar világot, egy hucult, egy csehszlovákot, egy szovjetet és egy ukránt.

Kőrösmező, Mezőhát, Tatár-hágó. A mintegy tíz kilométerre fekvő „ezeréves határ” sem maradt meg lengyel-magyarok. Trianon után lengyel-csehszlovák lett, majd 1939-ben újra lengyel-magyar, 1940-től szovjet-magyar, 1944-től pedig megszűnt határnak lenni. A kilencszáz méter feletti Tatár-hágóra (hivatalosan: Almás-hágó) ma az 1960 és 1963 között épített „új út” visz fel. Gidres-gödörös, a tetőn mindenféle reklámokkal, kereszttekkel, Jézus-szobrokkal, háborús jelekkel, térképekkel és árusokkal. Arrább egykori párttűdülők és mai építménykoloszosok egyvelege, egy tervezett szanatórium vasbeton maradványai. Innen folytatódik az út az egykori Galíciába, a forradalmár ukrán költőről elnevezett mai Ivano Frankivszk megyébe és megyeközpontba. Fentnevezett életében nem remélte, nem remélhette, hogy olyasmit cselekedett, amiért még a zöld húszhrivnyásra is felkerült az arcképe...

A régi út nyomai jól kivehetők. Az egykori határzónában egyedül az őrtorony maradt meg épségben, valószínűleg annak köszönhetően, hogy benne elzárt forrást hoztak létre, és innen csőrendszerrel vezetik el a vizet. Az ajtón lakat, nemzeti színű szalaggal átkötve. Sorsára vár továbbá egy Ferencváros feliratú matrica a szomszédos pléhbarakkon. Méterekkel arrább az egykori vámházból csak a betondarabok maradtak meg. A lengyel-magyar határkövek unikumnak számítanak, akár hungarikumnak, de a P-CS feliratúak a jó kétszázötven

Utásra váró „taxi” a katolikus kápolna előtt

A magyar iskola épülete. A szerző felvételei

kilométeres egykori határszakaszon viszonylag gyakran fel-felbukkannak a földből. Lövészárók és tüzelőállás maradványai figyelhetők meg, ezek a negyvenes évek elején a kor haditechnika-követelményei alapján létrehozott erős Árpád-vonal nyomai. A „belőtt völgynek” köszönhető, hogy sikerült 47-szer visszaverni a szovjeteket, akik kétezerháromszáz áldozat árán – a 22 magyar halott ellenében – csak egy hónapos harc után tudtak bevonulni Kárpátaljára.

A hozzá tartozó településekkel együtt közel tízezer lakost számláló nagyközség, Kőrösmező az utolsó település a Kárpátok aljában. A Máramarosi hegyek lábánál, az egykor létező, ma már a köztudatban sem élő Máramaros vármegye szélén. A szórványok szórványa. Az útikönyvek szerint minden tizedik lakosa magyar. Magyarul beszélő és magyar identitású, vagy csak magyar származását nem tagadó?

A magyar iskola 2001-ben alakult meg, némi időeltolódással. Az ukrán önállósodás ugyanis már a kilencvenes évek elején lehetővé tette a nemzetiségi oktatás beindítását Kárpátalja területén. Kőrösmezőn a római katolikus egyház és a magyar pedagógus-szövetség vállalta a patronátust. Az ukrán állam oktatási célnak megfelelő épületet tart fenn, fizeti a pedagógusokat, sőt még pótlékot is ad nekik a hegyvidéki mostohább körülmények miatt. Végül is támogatja a kisebbségi oktatást. Magyarország pedig a szülőföldön maradáást. A kilenc osztályos magyar iskolában

tucatnyi gyermek jár mindegyik osztályba, közülük minden másodiknak egyáltalán nincs magyar származása. Szüleik bevallása szerint azért írárták be őket a magyar iskolába, mert ott meleg van és enni adnak nekik, no meg közelebb esik a lakásukhoz. Az eredmény változó. Hiszen arról szó sincs, hogy az ukrán gyermekek elmagyarosodnának, inkább érdekes ukrán-magyar identitás alakul ki. Elszomorító, hogy a szünetben csak ukrán szót hallani, a magyar gyermekek iskolában is, otthon is ukránul beszélnek egymás közt. Miközben a magyar szavakat cirill betűkkel írják le. De vannak kivételek, szép példák, olyan esetek, amikor a kőrösmezői magyar iskola egykori diákja lett a beregszászi tanárképző végzettje. Erről számolt be idegenvezetőnk, az amúgy Nagyberegben élő, és negyedik gyermeke megszületésére váró Bíró András, akinek turisztikai ténykedését éppen itteni tanárkodása alapozta meg.

Ennek a vidéknek az a szerencséje, a kőrösmezői magyaroknak az a némileg vigasztaló kilátása, hogy a sípálya vonzásköre gazdasági lehetőségekkel társul, ami nemcsak anyagi, hanem nyelvi, identitásbeli felfrissülést is nyújthat. Azoknak, akik élnek vele. Akik azonosulnak a kor kihívásaival. Akik azért gyakorolják a magyar nyelvet, hogy magyarországi, romániai vendégeikkel szót értsenek.

A nemrég létrehozott síparadicsom, Bukovel környéke sohasem tartozott Kárpátaljához. A hatalmas beruházás

tizenhárom éve kezdődött, ma is tart. A mostani letérő utat 2011-ben adták át, még gödörmentes, igen kanyargós, havazás esetén felemás módon karbantartott. A sípályák teljes hossza 57 kilométer, szinte kizárólagosan négy személyes székes felvonókkal üzemelnek. Szállodák és faházak tömkelege, négyemeletes parkoló, a turistákat nyugati áron kiszolgáló vendéglátó egységek. Rejtély fedi a beruházók kilétét. Ukrajnában az állam szegény és háborúzik, az államból és a háborúból meggazdagodott maffia pedig építkezik.

A bukovei sízés, hódeszkázás stílusa igencsak sajátos. Olyan összekötő pályarendszer épült ki, hogy ki-ki a saját tudása szerint lecsúszhat, mégis érződik a síző múlt hiánya. Szembeszökő a kulturálatlan toszulás és a külön VIP beléptető, a pályatársra való odafigyelés és segíteni akarás csökkentett volta. A háború óta megcsappant az ide járó oroszok száma, mégis a hazaiak mellett ők a legszámottevőbbek. Angol feliratokat ritkán látni, a nyelvtudás alig kamatoztatható. A nyugatiak nem zötykölődnek ide, a magyarországiakat, romániaiakat viszont vonzza a földrajzi közelség, a féláras és kiadós sízés lehetősége. Három pálya ugyanis reggel nyolctól este fél nyolcig egyfolytában üzemel.

Ennek a vidéknek az a szerencséje, a kőrösmezői magyaroknak az a némileg vigasztaló kilátása, hogy a sípálya vonzásköre gazdasági lehetőségekkel társul, ami nemcsak anyagi, hanem nyelvi, identitásbeli felfrissülést is nyújthat.

Biztos vagyok abban, hogy a bukovei sízés kulturáltsága csak javulni fog. A lehetőség adott hozzá. Amiként volt valamikor egy országrész, a Tiszán túl, a Kárpátok aljában, amelyet az éppen adódó lehetőségek kultúrája töltött meg tartalommal. Sohasem feledve Himnuszunk második versszakát: „Őseinket felhozád/ Kárpát szent bérczére,/ Általad nyert szép hazát/ Bendegúznak vére./ 'S merre zúgnak hajjai/ Tiszának, Dunának,/ Árpád hős magzatjai/ Felvirágozának.”

Hadnagy Jolán

Kultúracsúrral gazdagodott a Tamási emlékhely

*„Minden ember legnemesebb öröme, ha valami olyant cselekedhetik, amelynek tisztaságában nem kételkedik. Sem a cselekedet idején, sem a cselekedet után.”
(Tamási Áron)*

Tamási Áron „csillaggá énekelt” falujában, Farkaslakán a szülőházon kívül van egy porta, amely őrzi nagy székely írónk emlékét. Ágnes néni, a hűg gyermektelenül, sajátos temperamentumával rajongta körül a néha hazalátogató híres bátyját és annak vendégeit. Ezt ő írásaiban is említi, főként a *Szülőföldem*-ben. Sok neves személyiség megfordult itt Áronon kívül: Illyés Gyula, Féja Géza, Németh László, Tímár Máté, Sütő András, Nagy Imre, Tompa László, Czine Mihály, Izsák József, Kányádi Sándor... Ágnes asszony portája irodalomtörténeti értékű volt, Istennek és embereknek hála, az is maradt.

Ezt az ingatlant 1993-ban vásárolta meg az EMKE országos elnöksége és a farkaslaki Tamási Áron Művelődési Egyesület. Az idő múlása sajnos, meglátszott a régi épületeken, olyannyira, hogy a csúrt le kellett bontani, és a lakóház is végórát élte. 2011-ben az EMKE országos elnöksége átadományozta az ingatlan tulajdonjogát egyéjszékünknek és a farkaslaki önkormányzatnak, abban bízva, hogy a helyi közösség hatékonyabban tud tenni a

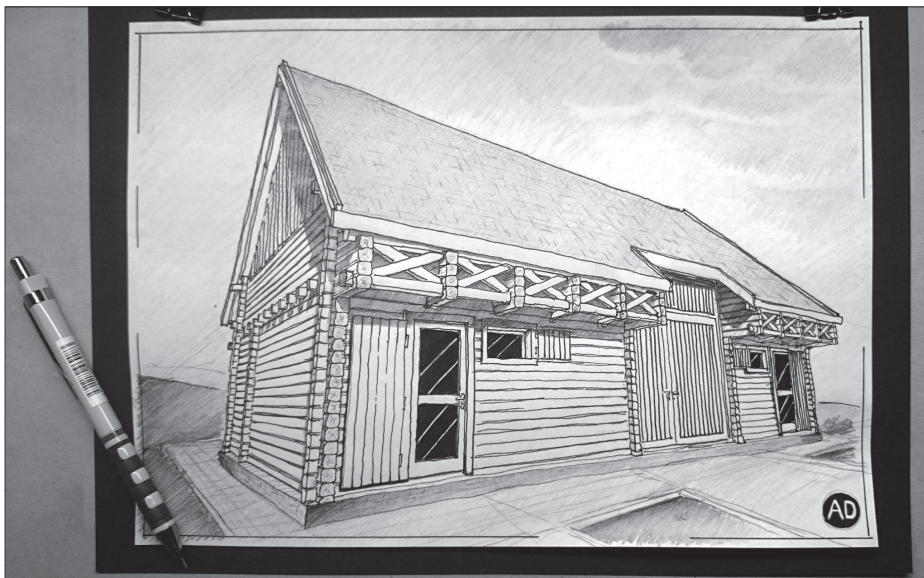
ház megmentése érdekében. A házat az utolsó órában sikerült megmenteni, felújítani, alapjaiban megőrizve annak régi formáját, hangulatát. A berendezés is eredeti benne. A ház felújítására nem nyertünk pályázatot, csak hozzáfogtunk, és bízunk a Gondviselésben, aki, ha valamit arra érdemesnek talál, mellette szegődik. Velünk is így tett.

A ház felújítását 2012 szeptemberére sikerült befejezni, Tamási Áron születésének időszakában, amikor egy kis csendes ünnepséggel felavattunk. Ahhoz, hogy a régi székely porta eredeti legyen, a lebontott csűr helyett újat kellett építeni. Pontosabban álmodtuk, hogy valamikor csűr is lesz ezen a helyen. Régi, lebontott csűr átköltöztetésére is gondoltunk, de még ugyanabban a 2012-es esztendőben lehetőség nyílt a kistérségi LEADER csoporton belül új épület létrehozására pályázni. Megszülettek a tervek, amelyek a régi csúrt mintázták, de amelyek újításokat is tartalmaztak.

2013-ban pályázatot nyertünk, amiről azt hittük, hogy 100 százalékos támogatást nyújt az építkezéshez. Naivak voltunk, elhittük, mert akkor még nem tudtuk, hogy milyen és mennyi buktatója, nehézsége, zűrzavaros labirintusa van egy ilyen útnak. Egy önkormányzat vagy nagyobb pénzzel gazdálkodó szervezet számára egyszerűbb a kezdeti engedélyek kiváltása, a tervezői, pályázati díjak előteremtése és a tényleges munkálatok számláinak kifizetése. Egy vállalkozó, aki felvállalta az előfinanszírozást, visszalépett, egy másik – bár hónapokig tanulmányozta a pályázati iratcsomót és reményt ébresztett bennünk – el sem vállalta. A bankok nem adtak hitelt egyesületünknek (szerencsére), mivel a helyi önkormányzat is résztulajdonosa az ingatlannak, így állami tulajdonrészt nem fogadnak el garancia gyanánt. A helyi önkormányzat sokat segített az ügyintézésben, de

Magyari István a kultúracsűr tervrajzán dolgozik

Az új csűr látványterve

a nagy összegű kifizetéseink támogatására nem volt jogi lehetősége. Az idő meg csak telt, csak telt. Újabb irat, újabb papír, újabb engedély, újabb utak lettek Csíkszeredába, Gyulafehérvárra. Már-már azt is hittük, hogy a sok befektetett munka és pénz után mégsem sikerül megkezdeni az építkezést, amikor megjelent a Gondviselés, és megkereste, akit kellett: a hitelt nyújtó vállalkozót, a biztató és segítő embereket, az iratokat elfogadó szerveket, így 2015 tavaszán, a fecske fészekrakásának idején megkezdődött az építés.

Az alvállalkozó, a munkálatok tényleges elvégzője farkaslaki, Tamási oldalgi leszarmazott. Ilyen apróságokra is odafigyel az a Gondviselés. Az építkezés

Székely kalákások Farkaslakán

alatt ízes farkaslaki élcelődések, szójátékok hangzottak el. Kalákában fedtük, ahogyan kell is egy közösségi épületet. Szóval kalákában dolgoztunk, munka után ettük a kemencében frissen sült tejfeles lepényt és ittuk hozzá az áldomást. Hiszen Tamási is azt írja, hogy „a közösség az első és a legfőbb személy, s lelkében változatlan, csupán az atyák és a fiak cserélik egymást”.

Örültünk a születésnek. A későbbi munkálatokat is mind farkaslaki emberek végezték, ami szintén jó ízét-hangulatát adja az épületnek. Októberben megvolt a hivatalos átadás, és idén januárban, a Magyar Kultúra Napja rendezvény részeként felszenteltük az új csűrűt. Örvendetes, hogy az idei tél leghidegebb délutánja dacára szép számban jöttek el az emberek az avatóra, amelynek legszebb pillanata az volt, amikor a Nyikó felső folyásából merített tiszta vízzel áldották meg a kultúrának ott-hont adni hivatott csűrűt. Sok embernek, intézménynek vagyunk hálásak, hogy a csűrűt végül is sikerült felépíteni, de a köszönet legfőképpen az Istené, aki segíti a jó célért munkálkodókat.

Hogy mi lesz itt tovább?

Ebben a kultúracsűrben az emeleten kap helyet Váradi Péter Pál sokat hányódott, meghurcolt Székelyföld 1000 pillanata című fényképkiállítás, amelyet a májusi emlékezések időszakában nyitunk meg. A földszinten a farkaslaki Tamási Áron Művelődési Egyesület irodája és egy közösségi tér kap helyet, remélhetőleg sok könyvbemutatónak, vetített képes előadásnak, film- és dokumentumfilm vetítésének lesz otthona.

A csűr mögötti kis gyümölcsöst – melynek fái még látták Tamásit, és amelyek szerepelnek az ő írásaiban – a Székelygyümölcs Egyesület partnerségével őrizzük, gondozzuk, ide kis emléktáblákat, sétányt tervezünk.

És tovább álmodunk. Megpróbáljuk rendezni az építkezés során felgyűlt többletkiadásokat, majd kerítést, kaput, villámhárítót, berendezést, eszközöket, támfalat készítettünk, közösségi pincerész kialakítását tervezzük. Támogatókat keresünk, mecénást, aki a majdani közösségi tér működését is könnyebbé teheti. És a Gondviselésben bízunk, mint ahogyan eddig is. Megint Tamási Áront idézem: „Ne mondják, hogy kevesen vagyunk, mert élőkben is érték és erő az a tömeg, amely nyelvben és érzésben magyarnak vallja ezen a földön magát. De a halottaink, akik e földön bárhol éltek és bármiért éltek: azok is mind bennünk és közöttünk vannak! Jó érezni és az érzés bizonyosságán tudni, hogy mindnyájan egyek vagyunk ebben a vezérlő gondolatban. S ha érezzük és valljuk ezt, abban a pillanatban hűségre kötelez közösségi életünkkel szemben, s hűségre kötelez történelmünkre vonatkozólag s mindazokat illetőleg, akik ezen a földön az anyanyelv szent jogáért és a népek építő békességéért küzdöttek.”

Ebben a kultúracsűrben az emeleten kap helyet Váradi Péter Pál sokat hányódott, meghurcolt Székelyföld 1000 pillanata című fényképkiállítás.

Ahogyan levelezéseiből kiderül, Tamási még farkaslaki jövőt álmodott magának. 1966. május 26-án hunyt el Tamási Áron Budapesten, majd szülőfalujában, Farkaslakán, június 11-én temették el, ősei közelében, két cserefa között, végakarata szerint „a nagy út kanyarulatában, a templom háta” mögött, „arccal kelet felé”. Idén májusban lesz tehát fél évszázada annak, hogy a halhatatlanok soraiba költözött. Jövőre lesz 120 éve, hogy megszületett. Mindkét évforduló nyomós ok arra, hogy figyelmünket és tevékenységünket a nagy székely író felé fordítsuk, azon író felé, aki lelkében sohasem tudott és nem is akart elszakadni szülőföldjétől, amely nemcsak fölnevelő környezete, nyelvének, észjárásának,

eszmeiségének forrása volt, hanem írói létezésének nélkülözhetetlen közege, az otthonkeresők jelképe. Ebben a két éves emlékezési időszakban hívjuk fel egymás, barátaink, ismerőseink figyelmét, hogy olvassanak vagy újraolvassanak Tamási műveket, idézeteket, mert nagyon is időszerűek, sőt, örökérvényű igazságok, olyan gondolatok ezek, amelyek sokunk lelke mélyén pihennek, de amelyeket ilyen szépen és tisztán csak ő tudta megfogalmazni. Szavait, gondolatait hallassuk, halljuk és hirdessük!

Biztassuk a műkedvelő és hivatásos színjátszókat, hogy vegyék elő Tamási műveit, mert nekünk nem a nyugat kecsegtető álszínháza kell, hanem a lélekhez magyarul szóló, mesevilágban kimondott igazságok! Figyeljük csak Tamási szavait: „Vannak örök eszmények, melyeket a kereszténység hordoz: az emberi lélek ezekhez a forrásokhoz szomjasabban fog visszatérni, mint ahogy vélnék azok a politikai és társadalmi rendszerek, amelyek csupán az anyagi jólét igazságosabb rendezését akarják végbevinni most is. Az örök eszmények mellett azonban meg kell találnunk azt a nemzeti eszmét is, amely nemcsak erős közösségbe tud egybeforrasztani minket, hanem a

Tamási kimondott és leírt gondolataival, életével felvállalt egy határozott irányt. Ez az irány szorosan kötődött Farkaslakához és a székelységhez, így nem véletlen, hogy ő a székelység jelképévé vált.

magyarságnak a nemzetek között méltó helyet biztosít.”

Tamási kimondott és leírt gondolataival, életével felvállalt egy határozott irányt. Ez az irány szorosan kötődött Farkaslakához és a székelységhez, így nem véletlen, hogy ő a székelység jelképévé vált. A Magyarországon való tartózkodása miatt a székely–magyar kapcsolat, a szülőföldjétől távol is a hazáért való munkálkodás, az egység jelképe lett. Az életében felvállalt iránnyal megalapozta, halálával pedig mondhatni megpecsételte későbbi farkaslaki kultuszát, így a farkaslaki emlékhelyek, a

főút melletti, két cserefa alatt lévő sírja ma kiemelt helyen szerepel a Székelyföldre látogató, többnyire magyar nyelvű látogatók, turisták útvonalán. A Farkaslakára látogatók számára az emlékpark, a szülőház és a volt elemi iskolán kívül az Ágnes néni portája – a helyreállított házzal és az új kultúrcsúrral – megannyi lehetőség, hogy Tamási Áronra emlékezzünk, lelkünk gazdagodjon, hogy szavait, gondolatait hallassuk, halljuk és hirdessük. Farkaslaka zarándokhely, és maradjon is az! Mert Tamási Áron megérdemli!

Merjünk álmodni! Álmaink szépek és nemesek legyenek! És bízunk a Gondviselésben, aki Firtos lova hátán, lehajtott fejjel csak látszólag aluszik.

Végezetül hadd idézzek az 1928-ban megjelent *Szűzmáriás királyfiból*: „S a fenyvesek egy legényről beszéltek, aki elindult egyszer és ment, mint a Nép lelke, árván, és ment a földön és a föld felett, mert meg akarta keresni a fényt, a kioltott tüzet és a vizek eredetét. És sok megállott esztendő és sok rohanó esztendő múlva, megvillant egyszer előtte az elveszett fény, fellobbant előtte a kioltott tűz, és ő vérbe mentette a tüzet, lelkébe a fényt s hirdetni kezdte újra az elfelejtett Népek.”

Eredetiség és korszerűség összehangolása jellemzi az új létesítményt. Jakab Emil felvételei

Laczkó Vass Róbert

Nyitott szemmel XXVIII.

Hat ország egy hátizsákkal

2. rész

... az iráni-afganisztáni határon ott voltak a határőrök a kicsi géppuskáikkal. Éppen ezért Afganisztánba csak betekinteni tudtam, belépni nem.

Beszélgető estjeink állandó résztvevője volt, kifogyhatatlan optimizmus, lendület és lelkesedés jellemezte, s ha úgy adódott, elgondolkodtató kérdéseivel hozta helyzetbe vendégeinket dr. Hints Miklós nyugalmazott vegyészmérnök. Nem szerette, ha „mérnökuraztam”, tanári tevékenységére sokkal büszkébb volt, hiszen a rendszerváltozást egyfajta sorsfordulónak élte meg: onnantól hegyvidéki móc gyerekeket oktató széles látóköre szerint mindenfelé. Gyűjtőútjait az Erdélyi Kárpát-Egyesület aktív tagjaként járta be gyalogosan vagy biciklivel, hogy az egyre inkább elnéptelenedő magyar szórványvidék helyneveit rögzíteni tudja, mielőtt végleg feledésbe merülnek. A *Nyitott szemmel* sorozatába rendkívül izgalmas történettel érkezett: előre tervezett útvonal nélkül, csakis a túrázók ösztöneire,

tapasztalataira, leleményességére hagyatkozva, huszadik századi Kőrösi Csomaként barangolta be a fél Ázsiát úgy, ahogyan Erdélyt szokta: kevés pénzzel és szereteágazó kíváncsisággal. Hat ország egy hátizsákkal című beszélgetésünk, amelynek megjelenését ő már nem érthette meg, e történet lenyomatát őrzi.

Laczkó Vass Róbert: Ismer a világirodalom egy többek által is használt klasszikus hasonlatot, amely a mi szempontjaink szerint Georg Büchner Leonce és Lénájában fejti ki frapánsan a világjárás lényegét. Eszerint Valerió, Leonce herceg kísérője vándorlás közben rádöbben, hogy bármerre mennek, folyton határba botlanak, az egész utazás olyan, mint a hagyma: csak héj meg héj, legbelül meg a nagy semmi van. Anélkül, hogy egyetérténék a következtetéssel, az alapállítás igaz. Egyszer ugyanis Iránnak is vége szakadt, onnan pedig Afganisztán lehetett volna a következő állomás...

Dr. Hints Miklós: Csakhogy az iráni-afganisztáni határon ott voltak a határőrök a kicsi géppuskáikkal. Éppen ezért Afganisztánba csak betekinteni tudtam, belépni nem. Sajnos, a kettő között nagy a különbség. Három, többé-kevésbé perzsa nyelvű ország van: Irán, amelynek a hivatalos nyelve a fárszi, továbbá Afganisztán, ahol egyik hivatalos nyelvként a középkori perzsát, vagyis a dari dialektust használják, az egykori Szasszanida Birodalom adminisztrációjának a nyelvét, valamint Tádzsikisztán, ahol a modern perzsa nyelv cirill ábécét használó változatát, a tádzsikot beszélik. Jól megértik egymást, mintha csak azt mondanám magyarul: kend, maga vagy ön – a régies, az udvarias és a modern változaton lényegében mindenki ugyanazt érti. Logikusan tehát a harmadik perzsa nyelvű ország, Tádzsikisztán

Dr. Hints Miklós az EKE zászlajával

illeszkedett a sorba. Nagyon szegény ország, területének háromnegyedét hegyek borítják, ásványi kincsei gyakorlatilag nincsenek.

LVR: Éppen alkalmas a kis költségvetésű turizmusra...

HM: Első tádzsikisztáni kitérőm rövidre sikeredett, ugyanis csak a repülőtérrig jutottam, az pedig nemzetközi területnek számít. Érvényes meghívólevelünk volt, az utazási irodánk mindent beszerzett és elküldött, amit a hatóságok kértek. Amikor azonban az országba szerettünk volna belépni, kiderült, hogy útközben megváltoztak a szabályok, a meghívólevelet pedig be kellett volna jelentenünk az idegenforgalmi hatóságnál is. Ennek hiányában szépen kitoloncoltak bennünket, vissza Budapestre, ahonnan jöttünk. Az utazási iroda persze nem hagyta annyiban a dolgot. Kirendeltek mellém egy útitársat, és mivel az ő hibájukból nem juthattam be Tádzsikisztánba, következő utam összes költségét elszámolták, leszámítva a repülőjegy árát. Így jutottam el gyakorlatilag ingyen olyan helyekre, ahová önerőből nem mehettem volna. Induláskor úgy terveztem, hogy 5-6 napot töltek a Fan-hegységben, a többi országjárásra fordítom. Terepjárával várt egy ember, és elvitt a fővárostól 300 kilométernyire levő hegyi táborig. Útközben sehol meg nem álltunk, odafönt pedig a pénzváltás szóba sem jöhetett, így az összes euróm a zsebemben maradt. Hatszor húztam fel a sátramat Tádzsikisztánban, olykor ezer méteres szintkülönbségekkel, az volt a szállásom, és ez nem került semmibe. Nem számoltam viszont azzal, hogy a terepjáró, amely hozza-viszi a túrázókat, csak tíz-tizenkét naponta fordul, így én is a hegyekben rekedtem. Hat napig gyalogoltam egyik tótól a másikig, és a hegyeket nézegettem. Az országjárásnak lóttek, bánatomban foghattam népdalokat gyűjteni.

Ez nem úgy megy, hogy állok a szikla mögött, és ha jön egy pásztor, megkérem, hogy énekeljen egyet. Az élményt ugyanis ki kell érdemelni, ez pedig három napomba került.

Nagyvárosi kiskereskedő

LVR: Tádzsik dalaidat a Székelyföld c. folyóirat egy tanulmány keretében jelentette meg. Jól tudom, hogy ezeket a dalokat Európában eladdig emberfia soha nem halotta?

HM: Ez így van, hiszen én gyűjtöttem föl őket, mint vak tyúk a szemet. Körülbelül 17 dallamot sikerült rögzítenem, amíg ott voltam. Utólag fölvettem a kapcsolatot a Budapesten élő keletkutató etnológussal, Somfai Kara Dáviddal, aki elkészítette és jegyzetekkel látta el a fonetikus átírásokat, így a publikáció már a kettőnk munkája volt. Akkor tudtam meg, hogy ez az első tádzsik-magyar közvetlen gyűjtés, én pedig akaratlanul is úttörőnek számítok.

LVR: Gyanítom, hogy Kallós Zoli bácsinak is becsületére válna a módszer, ahogyan semmilyen nyelvtudás nélkül rávetted a tádzsik pásztorokat az éneklésre...

HM: Ez nem úgy megy, hogy állok a szikla mögött, és ha jön egy pásztor, megkérem, hogy énekeljen egyet. Az élményt ugyanis ki kell érdemelni, ez pedig három napomba került. A túrázókat által használt kempingtől távolabb, egy fa alatt sátorozgattam, és naponként találkoztam az ott elhaladó pásztorokkal. Hozzájuk szóltam, cirógattam a gyerekeiket, és ahogy lehetett, fejlesztettem a kapcsolatot. Egyik délután, hazafele jövet egy kecskét hoztak, amiből pompás vacsora készült. Engem is odaintettek és megvendégeltek egyfajta pörkölttel. Amíg a nagy tálból mi, férfiak együtt falatoztunk, a nők egy

szikla mögé, a fák takarásába bújtak, hozzájuk szólni vagy rájuk nézni nem nagyon illett. Vacsora után megkértem őket, hogy énekeljenek valamit, az aszszonynépet ekkor a férjeiknek kellett előcsalogatni.

LVR: Miről tudtál te három napig beszélgetni a tádzsik atyafiakkal?

HM: Többről is, mint gondolnád. Meg tudtam például kérdezni, milyen állatból készült a pörkölt, amit nekem is felszolgáltak, birkából vagy kecskéből? Mekegtem és mutattam a kecske szarvát, mire bólogattak, hiszen a kecskét ugyanúgy mutogatják tádzsikul is, mint magyarul. Ilyenformán bármit meg lehet velük tárgyalni, a vacsorától a trianoni békeszerződésig.

LVR: Különleges hobbid a népdalgyűjtés, vagy az alkalom szülte, hogy akkor és ott, a Fan-hegységben pásztorok dalaival foglalkozz?

HM: Imádom a keleti népekről szóló kultúrtörténeti csemegéket, így a néprajzos kontárkodás is kapóra jött. De nagyon vágytam például a búza őseit is megismerni. Tanulmányokban olvastam, hogy melyik hegy tövében, milyen magasságban találók ősi kalászosokat, hát megkerestem az élőhelyüket. Csavaros szarvú kecskéket is látni szerettem volna, hiszen azokat már asszír táblácskákon is ábrázolták. Megvan-e ezek a háziállatok is arrafelé, de mindennek a teteje, hogy egy ékírásos agyagtáblát is megérinthettem egy kiccsi múzeumban, a kelet-törökországi

Málhás öszvérek túraszezonban

Tatvan városában. Tatvantól nem is olyan messze, Hakkariban találták meg 1960-ban azokat az őskori sziklarajzokat, amelyekhez a térségben zajló fegyveres konfliktusok miatt nem juthattam el. Nagyon érdekes, hogy a városban ugyanazon a dombon három erődítménynek a maradványai láthatók: a domb oldalában egy ókori, hettita erődítmény, kicsivel feljebb a szeldzsukok idejéből származó falak – ez nagyjából a mi Árpád-korunknak feleltethető meg –, a domb tetején pedig ott van egy vár az oszmán korszakból. Kevés ilyen helyet ismerek, ahol három különböző történelmi korszak nyomai ennyire látványosan maradtak fenn egy helyen.

LVR: Ha jól tudom, többször is megtámadtad az Ararátot, mégsem sikerült feljutni a csúcsra...

HM: Mindösszesen háromszor próbálkoztam az Araráttal. Először 4000 méterig jutottam, a Kis-Araráton viszont olyan hasmenést kaptam, hogy kénytelen voltam visszafordulni. Másodszorra saját erőmből jutottam föl az alaptáborig, ahová mindenki más öszvérekkel viteti fel a hátizsákjait. Mikor azonban indulni szerettem volna feljebb, odajött hozzám egy túravezető, felmutatta az igazolványát és a műholdas telefonját, és közölte velem, hogy nincs engedélyem, tehát ne várjam meg, hogy helikoptert küldjenek utánam, az ugyanis 6000 dolláromba kerülne. Ilyen helyzetben sajnos nem lehet kukoricázni, az Ararát ugyanis örmény-török határvidék, nekem pedig volt már hasonló esetem, tudtam, mivel jár az engedetlenség. Két évvel azelőtt a Tendürek

nevű, ként és kénes gázokat lövellő vulkáni kúpra másztam fel a török-iráni határövezetben anélkül, hogy a beszerzendő határendélyről fogalmam lett volna. Felültem taláalomra egy mikrobuszra, amely egyik helyiségből a másikba tartott, és amikor láttam, hogy a hegy nem közeledik, hanem távolodni kezd, leszálltam. Másnap reggel gyanútlanul fölkapaszkodtam a 3500 méter magas Tendürekre, estére pedig visszaereszkedtem. Akkor már kerestek a rendőrök, ugyanis a török-iráni határvidéken kóboroltam, ahol európai ember talán azóta sem járt, hiszen ott először lőnek, azután kérdeznek.

LVR: Nepál és India hogy került a képbe?

HM: Paradox módon ez a két utazás heteköznapra teljesítmény, mivel 1000 euró feletti a költségvetésük. Indiába ketten indultunk, végül hatan jutottunk el, útitársaim valamennyien harminc körüli fiatalok voltak. Előre szóltam, hogy kis költségvetésű utazást szeretnék, lehetőleg a Kőrösi Csoma útvonalán, ők azonban ezt nem így gondolták. Egyikük a tengerpartot szerette volna, a másik a látványosságokat, így a végén egyedül tértem a Karakorum aljában lévő Kargil városa felé. Sajnos, egy földcsuszamlás miatt onnan már nem jutottam tovább, a teljes forgalom szünetelt. Két napig maradtam Kargilban. Győri születésű barátom, aki Csíkszeredába nősült és Oxfordban tanít, dr. Bangha Imre indológus különféle szótárakat és nyelvkönyveket rendelt onnan, mivel a tömbház lakása konyhájában szó szerint keletkutató központot és hindi nyelvviskolát működtet. Kétgyermekes könyvelőnő,

bolti elárúsítónő, főállású háziasszony van a tanítványai között. Összesen 18 kötetet vásároltam Kargilban, köztük egy írott irodalommal nem rendelkező népcsoport ritkaságszámba menő közmondásgyűjteményét, amiért nagyon hálás volt a csíkszeredai keletkutató központ. Sajnos, én magam elolvasni nem tudtam őket, legfeljebb úgy tehettem volna, mint a Khomeini ajatollah beszédeit tartalmazó angol nyelvű brosúrával, amit a meshedi múzeumból vásároltam: odaadtam egy református papnak, aki közölte, hogy szó szerint elmondhatná ugyanazt a szövegről. Tévedés ugyanis azt hinni, hogy vérszomjas beszédek ezek, hiszen olyan közös emberi értékek megtartására buzdítanak, amelyekről a kereszténység is szívesen beszél.

LVR: Ázsiai barangolásaid egyik bevalótt célja volt Kőrösi Csoma Sándor útvonalán haladni, amennyire csak lehet. Sikerül valamelyest?

HM: Kőrösi Csomáról mindenki tudja, hogy Tibetben járt, azt viszont jóval kevesebben, hogy miként jutott el odáig. Iránban több helyen is megfordultam, ahol annak idején elhaladt. Az egykori teheráni angol követség, ahol az irait és európai ruháját leadta, mielőtt tovább indult volna, ma régészeti múzeumként üzemel. Sajnos, nem jutottam be az épületbe, de tudom, hogy megvan még az angol-magyar nyelvű tábla, mely rá emlékezik.

Kőrösi Csomáról mindenki tudja, hogy Tibetben járt, azt viszont jóval kevesebben, hogy miként jutott el odáig.

LVR: Nepálból milyen élményekkel térél haza?

HM: Tanulságos Indiai utazásom után oda már csak egyetlen útitársal mentem. Felforgattam az egész Székelyföldet, mire találtam egy magamfajta nyugdíjas utazót Csíkszeredából, aki vállalta azokat a körülményeket, amelyeket én is. Nepálról tudni kell, hogy nagyszerű infrastruktúrája van, amely a turizmus köré szerveződik. A Mount Everest alaptáboráig például úgy van kiképezve az útvonal, hogy 10 kilométerenként egy átlagos halandó számára is legyen szálláslehetőség, többnyire kétágyas szobákkal, ami nem kerül többre, mint napi egy euró.

Iráni kecskepásztor

LVR: Meg sem fordult a fejedben, hogy feljebb kapaszkodj?

HM: Soha nem számítottam extrém sportolónak, egy ilyen kalandhoz pedig komoly fizikai erőnlét és megfelelő felszerelés szükséges. Sokba kerül a csúcsgondély is, ráadásul serpát is bérelni kellene. Tízen kapaszkodtunk fel Iránban a Damávandra, ám fél órával a csúcs előtt, úgy 5400 méteres magasságban kilencen megpihentek és visszafordultak. A saját csapatomból tehát egyedül jutottam fel az 5671 méteres csúcsra. Nagyon ügyes fiú vagyok, gondoltam, és ez az öröm kerek egy évig tartott. Indiában is megpróbálkoztam egy 6300 méteres teljesítménnyel, harmincas, kigyúrt fiatalok társaságában. Akkor is egy jutott fel közülünk a csúcsra, viszont az már nem én voltam: 5800 méteren én is leültem egy kőre, hiszen a légszomj miatt már lépni sem tudtam.

LVR: Miért ez a rendületlen ragaszkodás Ázsiához?

HM: Mert Európa kis költségvetésből szóba sem jöhetett volna. Próbáljunk meg egy átlagos európai városban fél euróért tisztességes ebédet, két-három euróért szállást szerezni, vagy tíz euróért eljutni az adott ország egyik sarkából a másikba!

LVR: Tárgyi emlékeid is vannak ezekről az utazásokról?

HM: Elsősorban az élmény az, ami meghatározó, ezekről be is számol-

tam az Erdélyi Kárpát-Egyesület folyóiratában, az *Erdélyi Gyopárban*, de természetesen emléktárgyakat is hoztam haza minden utazásról. Az indiai Ladakh tartomány fővárosában, Leh-ben egy szanszkrit nyelvű orvosi könyvet vásároltam. Lila ruhás szerzetesek olvasták fel és magyarázták el angolul a tudományos címét, lefordítani azonban sehogyan sem sikerült. Mít ad Isten, egy Kolozsvárról elszármazott svédországi magyar tévedt be a boltba, és váratlanul megkérdezte magyarul, hogy segíthet-e valamilyen? Tőle tudom, hogy pontosan mit is tartalmaz a kötet. Van egy Kőrösi Csoma által szerkesztett szanszkrit szógyűjteményem Delhiből, egészen friss kiadás, hiszen még mindig ez a legjobb. Amire igazán büszke vagyok, az egy pergamenre írt 16. századi Korán-oldal, a kolozsvári Hajnal-negyedben működő iszlám központban magyarázták el, hogy pontosan hányadik szúrából való.

LVR: Csupa haszontalan tárgy, hiszen el sem tudod olvasni őket...

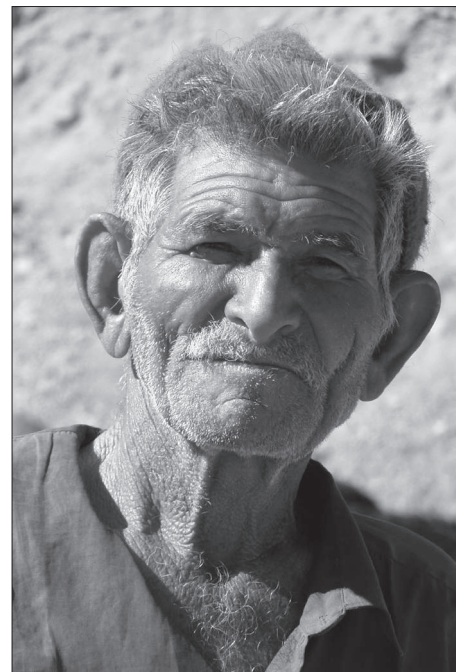
HM: Nem is kell európainak lenni, hogy ilyen problémáink legyenek. A szerencsétlen tádzsikok a múlt század elején még arab írást használtak. Aztán bevezették a latin betűs írást, egy nemzedék ezzel bajlódott, és mire megszokták, foghattak neki cirill betűs írást tanulni. Most ismét azon törik a fejüket, hogy visszatérjenek az arab írásmódhoz. Ha valakinek

az apja könyveket gyűjtött, a fia már nem tudta elolvasni azokat, az unoka pedig sem a nagyapja, sem az édesapja könyveit, mert közben mindig változott az ábécé. Hoztam azonban olyan tárgyakat is, amelyekhez olvasni sem kellene tudni. Van például egy tibeti kürtöm és egy eredeti nepáli kelmefestő dúcom. Régi tárgy, nem a szuvenir-kereskedőktől vettem, hanem egy szerencsétlen embertől, aki egy európai nepáli rúpiát kért érte. Furcsán alkudozhattam, mert végül kétszer annyit fizettem neki. Szintén eredeti, kézműves tárgy a sokak által hamutálcának csúfolt ezüstbögrém, az orrom előtt kalapálta ki a mester egy utca sarkán, törökülésben. Szerettem volna még vásárolni egy pazar mintázatú, rézből készült teázó asztalkát, ami 8 és fél kilogrammot nyomott, a hátzskába viszont már nem fért bele.

Van egy Kőrösi Csoma által szerkesztett szanszkrit szógyűjteményem Delhiből, egészen friss kiadás, hiszen még mindig ez a legjobb.

LVR: Ha tehetted volna, hová mentél volna még legszívesebben?

HM: Mindenképpen keletre, de csakis olyan országba, ahol kevés európai jár, és jóformán még minden érintetlen.

Perzsa öregember

Bodea György

Röviden a szilágycsehi diákszínjátszó csoportokról

A szilágycsehi diákszínjátszás fellendülése 1992-ben kezdődött. Egy lelkes csapat Fekete Annyalok néven ekkor vett részt az első Országos Középiskolai Diákszínjátszó Fesztiválon (ODIF) Szatmárnémetiben Ferenczi György *Tini cini* című előadásával. A bemutatkozás nem hozott nagy sikert, ennek ellenére még ebben az évben kiutazási lehetőséget kaptak a Határon Túli és Hazai Amatőr Színjátszók Találkozója, Zsámbékra (Magyarország). 1992-től az iskola diákszínjátszó csoportja Bodea György tanár vezetésével évente vesz részt az országos fesztiválokon Szilágycsehi Diákszínjátszó Csoport néven. A bemutatott előadások között volt Móricz Zsigmond *Dinnyék* (1993) és Méhes György *Márványmacska* (1994) című darabja, utóbbival 1995-ben járták Szilágycsehi és Szatmárnémeti falvait, de a IV. ODIF-on is részt vettek, összesen 16 előadást tartva ebben az évben.

Az előadások rendezésében és szervezésében nem csak az iskolánk tanárai és színjátszói, hanem városunk más szervezetei is részt vettek. A munkában társ volt a városi művelődési ház (Szőke Sándor, Szőke Anna), az általános iskola (Varga D. István, Kocsis Attila), az EMKE városi szervezete (1993–1996-ig), valamint a Tövishát Kulturális Társaság (1997-től) és a Berekenye Ifjúsági Társaság (2000-től). 1997-ben bemutattuk Déry Tibor *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* című darabot 38 diák részvételével. 1997-től megnőtt a színjátszást kedvelő diákok száma, ezért két csoport is létrejött városunkban: az iskolánk Szilágycsehi Diákszínjátszó Csoportja Bodea György vezetésével, valamint a Művelődési Ház Tövishát diákszínjátszó csoportja Szőke Sándor vezetésével.

Szinte minden előadás közös munka eredménye. 1998-ban két rövid bohózzal (*Előkelő utas*, valamint *Halálos kínok*

Egy lelkes csapat Fekete Annyalok néven vett részt az első Országos Középiskolai Diákszínjátszó Fesztiválon Szatmárnémetiben Ferenczi György *Tini cini* című előadásával.

ODIF, Székelyudvarhely, 2010

Szósztályárok, Nagyvárad, 1999

között, rendező Bodea György) vettünk részt az országos fesztiválon, de felnőtt előadást is bemutattunk (Vasszari Gábor Bubus, rendező Bodea György). Ezzel az előadással jártuk ismét a környező falvakat, és felléptünk Zilahon, illetve Nagybányán is. 1999-ben a két diákcsoport egy közös stúdió-előadást mutat be (Karinthy Frigyes *Visszakérem az iskolapénzt*, rendező Bodea György, valamint Jancsó Miklós *Játék a halállal*, rendező Szőke Sándor).

1999 őszétől kezdve szervezzük Szilágycsehben a Partiumi Diákszínjátszó Fesztivált (PADIF) minden év október utolsó szombatján. Fesztiválunkra főleg a Partiumból hívunk diákszínjátszókat (Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágymegyékből), de Erdély más megyéiből (Kolozs, Temes, Hunyad, Maros, Hargita, Kovászna), valamint Magyarországról is érkeznek fellépők.

2000-ben mutattuk be Mark Twain *Az őrangyal jelenetét* (rendező Bodea György), valamint Jancsó Miklós *Mátyás a türelmes* egyfelvonásosát (rendező: Szőke Anna), ebben az előadásban való szerepléséért Bálint Emőke az országos fesztiválon alakítási díjat kapott.

A harmadik évezred kezdete szerencsés volt számunkra, mert a 2001. évi ODIF-on két díjat is kapott a Tövishát csoport: a zsűri különdíját, valamint a közönségdíjat a Várhidi Attila feldolgozásában bemutatott Arany János *Toldi* című előadással (rendező Szőke Sándor).

2001 nyarán csoportunk részt vett Zsámbékon a X. Határon Túli és Hazai Amatőr Színjátszó Fesztiválon, ősszel az

első Erdélyi Diákszínjátszó Fesztiválon (EDIF), ahol harmadik díjat és közönségdíjat kaptuk a *Toldival*. Decemberben részt vettünk Sepsiszentgyörgyön a Concordia-napokon, itt a legjobb csapatmunka díjat kaptuk, szintén a *Toldival*.

2001-től a Berekenye Ifjúsági Társaság bejegyzésével a csoport felvette a Berekenye Diákszínjátszó Csoport nevet. Még ebben az évben részt vettünk a X. ODIF-on Szatmárnémetiben, majd a III. PADIF-on a Karinthy Frigyes *Iphigénia Siófokuszban* vagy *Ki megy a mama elé* végzettragédiával (rendező Bodea György). 2002 őszén mutattuk be L. F. Rebello *Következő nap* című előadásunkat Szőke Anna rendezésében, majd 2004-ben Fazakas Mihály *Ludas Matyi* című előadását vittük színpadra, amelyet magyar, román, angol és francia nyelven adtuk elő. Ezzel az előadással több vendégszereplésen vettünk részt 2004 és 2006 között Erdély több településén, valamint Magyarországon és Szlovákiában.

A szilágycsehi színjátszó csoport vezetője, Bodea György 2006 novemberében EMKE-díjat kapott a diákszínjátszás szervezésében és minőségi művelésében szerzett eredményeiért. Az EMKE minden évben Szentgyörgyi István-díjjal jutalmazza azokat, akik amatőr színjátszásra kötelezik el magukat. 2006-ban először került a Szilágységbe ez a díj.

Az *Európa Expresszt*, Görgey Gábor és Komlós Lajos bűnügyi szatíráját 2007. április 8-án mutattuk be Szilágycsehben, majd részt vettünk vele a XIV. ODIF-on Székelyudvarhelyen és

a IX. PADIF-on, ahol a zsűri különdíját kaptuk az egyetemes humánium értékeit népszerűsítő modern magyar dráma színreviteléért. Ion Luca Caragiale *Kir Ianulea* című elbeszélése (Méhes György dramatizálása) nyomán született darabot 2008-ban mutattuk be Szilágycsehben a X. PADIF-on, 2009-ben Székelyudvarhelyen a XVI. ODIF-on és Nyírbátorban a II. Határtalan Gyermekek-színjátszó Fesztiválon.

Bessenyei Gedő István *Piroska és Farkas* abszurdjátékát a VIII. Zsibai néptánc és színjátszó táborban vittük színpadra, és a XI. PADIF-on mutattuk be 2009. szeptember végén. A következő években ezeket a darabokat mutattuk be: Horváth Péter *REND-SZER* (2010), Karinthy Frigyes *Az emberke tragédiája* (2011), Szilágyi Andor *Busz, avagy és vállainkra a sötétség* (2012), Cziczó Attila *FÉM, avagy élni vagy szülni* (2013), Sárosi István *A húszmilliomodik év* (2014).

Bemutatott előadásaink:

Ferenczi György: *Tini cini* (1992)
 Móricz Zsigmond: *Dinnyék* (1993)
 Méhes György: *Márványmacska* (1994)
 Déry Tibor: *Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról* (1997)
Előkelő utas, Halálos kínok között (1998)
 Vasszari Gábor: *Bubus* (1998)
 Karinthy Frigyes: *Visszakérem az iskolapénzt* (1999)
 Jancsó Miklós: *Játék a halállal* (1999), rendező Szőke Sándor
 Mark Twain: *Az őrangyal* (2000)
 Karinthy Frigyes: *Iphigénia Siófokuszban, vagy Ki megy a mama elé* (2002)
 Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai* (2001), rendező Varga D. István
 Arany János: *Toldi* (2001), rendező Szőke Sándor
 L. F. Rebello: *Következő nap* (2002), rendező Szőke Anna
 Fazakas Mihály: *Ludas Matyi* (2004), rendező Szőke Anna
 Görgey Gábor és Komlós Lajos: *Európa Expressz* (2007)
 Méhes György: *Kir Ianulea* (2008)
 Bessenyei Gedő István: *Piroska és Farkas* (2009)
 Horváth Péter: *REND-SZER* (2010)
 Karinthy Frigyes: *Az emberke tragédiája* (2011)
 Szilágyi Andor: *Busz, avagy és vállainkra a sötétség* (2012)
 Cziczó Attila: *FÉM, avagy élni vagy szülni* (2013)
 Sárosi István: *A húszmilliomodik év*, In memoriam Csáth Géza (2014)
 Stephen Poliakoff: *És te, szépségem, igen-igen, te ...* (2015)

Botházi Mária

Tizenegyen fényben és árnyékban

Vigyázzon az, aki este fog hozzá olvasni Nánó Csaba nemrég megjelent interjúkötetét, mert könnyen megeshet, hogy egyéjszakás kaland lesz a dologból. Aztán másnap meg jól megnézheti magát, igaz, megéri: az *Ahol fény, ott árnyék is* című könyv beszélgetései jókedvvel, nosztalgiával, melegséggel, belső békével töltik el az embert, még akkor is, ha a napos mögött mindig ott honol alattomban a sötét oldal. Mert ahol fény, ott árnyék, mondja egy helyütt Mátyás Jenő operaénekes, innen kölcsönözte a nagyon találó címet a szerző, hiszen mindenik interjút jellemzi e mondat valamiként. De hát ez a mondat valójában maga az élet.

Tizenegy élet elevenedik meg a kötet lapjain. Indokolt a névsorolvasás, keserű felolvasás ez, hisz közülük ma már senki nincs közöttünk: Nagy Dezső, Dorián Ilona, Bíró Levente, Mátyás Jenő, Dehel Gábor, Kötő József, Senkálzsky Endre, Bereczky Júlia, Szilágyi Ferenc, László Gerő, Harag György. Életükben két dolog biztosan közös – a színház és Kolozsvár. És persze az, hogy kortársak voltak egy olyan korban, amikor a színház, mint a kultúra, a nyelv, a közösség, az összetartozás, az önkifejezés egyik fontos mentsvára volt, s ekként színész és közönség számára megismételhetetlen és egyedülálló többletélényt is adott. Ebben a korban, a '70-'80-as években, amelyet a színház egyik aranykorának is neveznek, nagy esték, nagy előadások jöttek létre a teátrumban. (Nemcsak színháziak, operaelőadások is: két feledhetetlen operaénekesrel is beszélget a szerző, a már említett Mátyás Jenő mellett Szilágyi Ferencsel.)

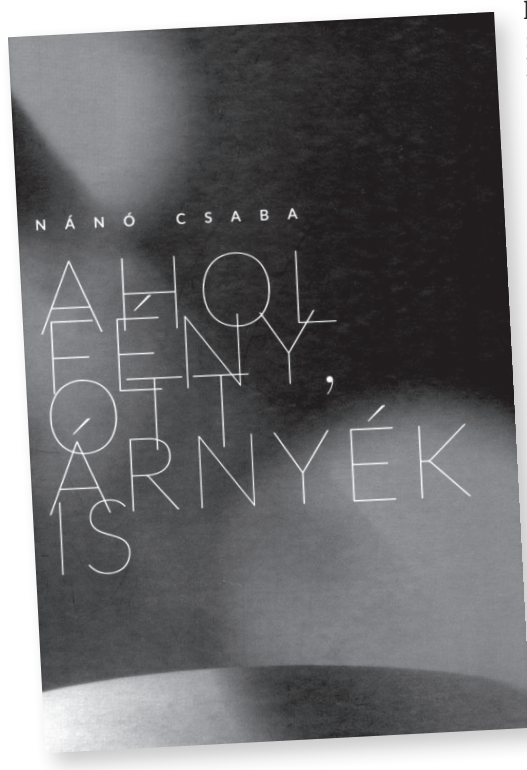
Amellett, hogy a színházi formanyelv megújulásának egyik időszaka ez, és a hetvenes évek elején a prágai

tavaszi enyhülést hozó szele ide is elérződik, a nagy pillanatok előidézője a közönség is, amelynek, mondtuk már, ezek az esték többet jelentettek egyszerű művészi élménynél. Ezzel tisztában voltak a megszólaltatott művészek is, mindannyian kifejezik köszönetüket és hálájukat a közönségnek. Az interjúkat sok helyütt áthatja a nem úgy van már, mint volt régen életérzés –

Vigyázzon az, aki este fog hozzá olvasni Nánó Csaba nemrég megjelent interjúkötetét, mert könnyen megeshet, hogy egyéjszakás kaland lesz a dologból.

és érezhetően nem csak az idő múlása miatti nosztalgia okán, hanem e felelő, megható, tömegeket megmozgató, összetartozást kifejező, szívet melengető, vérforraló esték hiánya miatt is, amelyek más történelmi korban más meghatározó életvitel és életfelfogás közepette már nem jöhetnek vissza többé. A rendszerváltozással bár kinyílt a világ, de be is szűkülte: a színház, a közönség, az elvárások egyaránt megváltoztak, s az átmenet útja a két világ között bizony a régi nagyok közül sokaknak rögsnek bizonyult. Ezért is érdemes elolvasni ezeket a beszélgetéseket – szóljunk arról is, hogy 1998 és 2000 között készültek, és újságcikknek íródtak –, hogy lássuk, értsük, átérzzük egy kicsit, hogy milyen belső utazáson kellett végigmenniük, gyakran keserűen, sértetten azoknak, akiket az új világ már nem úgy értelmezett és értett, mint az egykori.

No, de ne is időzzünk tovább az árnyékban, hisz az interjúkban ott a sok

*Piás palik, vagány
csajok, vásott kölykök,
rossz és kevésbé rossz
férjek, egykori melósok
köszönnek vissza a
lapokról...*

napsütés, s e napsütés maga az olvasmány: annak egyszerűsége, hétköznapisága, a szó jó értelmében. Mert nagyon emberiek, nagyon közvetlenek ezek a beszélgetések, könnyű olvasni őket. És ez jó, sok ilyen interjúkészítőt kívánok magunknak, akik úgy kérdeznek, úgy építkeznek, hogy aztán az olvasó nem sóhajtozik, nem kínlódik, nem nyomorog: Nánó Csaba a pali a szomszédból, aki ugyanazt kérdezi meg, mint amit mi kérdeznénk. Röviden, lényegre törően, olykor kellő indiszkrécióval, de – szándékosan fogalmazok így – nem pofátlanul. Azért merem leírni ezeket a szavakat, amelyek máskor talán szétfeszítenék egy ilyen jellegű írás stilisztikai kereteit, mert ilyenekkel találkozhatunk nagyon természetesen, mosolygósan a beszélgetésekben is. Piás palik, vagány csajok, vásott kölykök, rossz és kevésbé rossz férjek, egykori melósok köszönnek vissza a lapokról, akik közül többen az életben nem gondolták volna, hogy színész/operaénekes lesz belőlük. Aztán lettek, de milyenek lettek! És közben magunk is ott járunk a háború utáni évtizedek erdélyi valóságában, vékony szelet parizerek, olajfoltos utcák, pult alól szerzett disznóhúsok, tizenhárom négyzetméteres kiutalt lakások, vizespohárban mért féldecik között.

A kötet persze azoknak mond a legtöbbet, akiknek az interjúk alanyai gyermekkoruk, fiatalságuk színházát hozzák vissza. De azok számára is érdekes, akik nem láthatták a benne szereplő művészek nagy színpadi pillanatait – ezt onnan tudom, hogy magam is ilyen volnék –, hiszen az így elmesélt történelem a miénk igazán. Mert ennek hordozói, átérzői, értő olvasói vagyunk, a történetek révén elmesélt történelem megmarad bennünk, ez a mi erdélyiségünk, az igazi, a bennünk élő. Mert nyilvánosságunk sokszor magasztos, elvont, élettelen, hangzatos Erdély-képből éppen a legfontosabb hiányzik: az ember.

A könyvből egy kissé alaposabb szerkesztői munkát hiányolok csupán, az interjúkat nyelviileg (meghagyva

Georges Bizet: Carmen. Kónya Dénes Lajos, László Éva és Szilágyi Ferenc

Szigligeti Ede: Liliomfi (1970). Bíró Levente Kányai szerepében

persze a beszélőre jellemző sajátságokat), szerkezetileg is igényesebbé tette volna még egy szigorú olvasat, úgy érzem. Néhol magyarázatra is szorulna az olvasó, például Berczky Júlia monológját illetően – nem tudni, miért nem interjú ez is, ha már a többi az. Utólag megkérdeztem a szerzőt, írom ezt mindazoknak, akikben esetleg felmerül még a kérdés: a színésznővel ő beszélgetett egy utazás közben, s a beszélgetés írott összegzését küldte el így

E. M. Remarque: A brandenburgi kapunál. Berczky Júlia Anna Walter szerepében

a művésznő utóbb, minthogy ő így szeretne volna.

Mindazonáltal egy igen igényes kivitelezésű, archív felvételekkel tarkított, értékes, megragadó kiadványt tarthatunk a kezünkben, amilyenből – túl a tudományos kiadványok steril világán – még sokra volna szükség tájainkon.

(Nánó Csaba: Ahol fény, ott árnyék is, Europrint, Nagyvárad, 2015)

Lakatos Artur

Magyarok és olaszok 1848-ban

... a magyar és az olasz nemzeti mozgalmak viszonylag hamar egymásra találtak spontán módon, és értékelték is egymást ...

Kevesen lehetnének alkalmasabbak egy ilyen témájú könyv* megírására, mint a szerző. Pete László a Debreceni Egyetem Olasz Tanszékének a vezetője, történészként a 19. század a korszaka, és több olyan előtanulmány is kikerült tolla alól – Monti olasz ezredes és a magyar szabadságharcban részt vett olasz légió, Türr István élete és tevékenysége stb. –, amelyek feljogosítják a szerzőt – a szakma etikai szempontjaiból nézve – egy ekkora formátumú diplomáciatörténeti munka megírására. Tulajdonképpen a kötet nem is igazán diplomáciatörténet, ez utóbbi csak kis része: az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc olasz vonatkozású eseményeit foglalja össze egy olvasmányos szintézis keretében, időrendi sorrendben, csakúgy, mint az 1848-as itáliai forradalmi mozgások magyar vonatkozásait is egyúttal. A szerző nagyon is komolyan veszi azt, hogy a kétoldalú kapcsolatok történetét mind a két irányból illik megvilágítani (amennyiben ez csak egyoldalúan történik meg, csorbul az ily jellegű szintézis értéke, illetve lehetséges az egyoldalú ábrázolásmód is, ilyenkor azonban fel kell tüntetni

a címben, hogy a történelmi tényt milyen források tükrében mutatja be a szerző). A forráslistát átnézve, szembeötlő a hatalmas mennyiségű áttekinthető olasz, magyar és osztrák levéltári anyag. Az irodalmat nézve, megállapítható, hogy a szerző jól ismeri az idevágó magyar és olasz szakirodalmat vagy legalábbis annak nagy részét, amely éppen elég ahhoz, hogy munkája relevanciája kétségbevonhatatlan legyen. Érdekes az, hogy a szerző a forrásirodalom kérdésében „nem válogató”. Andics Erzsébetet éppúgy idézi, amikor releváns, mint a 19. századvégi szerzőket vagy akár kortársakat, mint például a szabadságharc katonai eseményeinek szakértőjét, Bona Gábort vagy a korszak magyarországi szocializmus évtizedeinek talán legjobb katonai szakértőjét, Urbán Aladárt. Ez mindenképpen pozitívum, hiszen a munkát becsülni és elismerni kell, jómagam gyengeségnek tartok minden olyan megnyilvánulást, amely egy-egy szakmunka értékét nem a benne foglaltak, hanem ennek szerzője beállítottsága, netán magánélete vélt vagy valós aspektusai miatt támad.

A kötet több nagy fejezetre, ezeken belül pedig tematikus, kisebb-nagyobb alfejezetre tagozódik. Akit csak egy-egy aspektus érdekelne, a kötet elején található tartalomjegyzék könnyen eligazítja. Egyfajta kettősség az egész kötetten végigvonul: például nemcsak az olasz, hanem a magyar álláspont is fontos, még ha az esemény helyszíne például Velence is. Ez a fajta kettős ábrázolás – amely olykor több is, ha ez mérvadó, hiszen az osztrák államapparátusnak, a horvát felkelőknek stb. saját álláspontjuk lehetett egy-egy esetben – mindenképpen a kiegyensúlyozottságra való törekvésnek a jele.

A kötet alap gondolata viszonylag hamar felfedezhető, és mintegy analógiaként az egész kötetten végigvonul: a magyar és az olasz nemzeti mozgalmak viszonylag hamar egymásra találtak spontán módon, és értékelték is egymást, ahogy ez Mazzini, Petőfi és más reprezentatív személyiségek írásaiból

is kiderül. Ehhez hozzájárult a köznépszintjén egyfajta kölcsönös, megfoghatatlan szimpátiája, amely ugyancsak kétoldalú volt, és mindkét irányban megnyilvánult, még a parancsot teljesítő katonaság körében is. Ugyanakkor tévedés volna a magyar-olasz kapcsolatot mindvégig és minden elemében harmonikusnak beállítani, mert ez sem fedné teljes mértékben a valóságot: a magyar katonák nagy része, habár voltak felhívások a fraternizálásra, teljesítette Radetzky parancsait Milánóban, és a Ceccopieri gyalogezred is védte Budát az 1849. májusi ostromkor és bevételkor, jóllehet léteztek olyan remények magyar részről, hogy a harc kezdetén ezek átállnának. Ezzel együtt bizonyos nagyfokú szimpátia a két nemzeti mozgalom között – amely más időszakokban jóindulatú semlegességgé szelídült – mindvégig kimutatható a másik fél iránt a közvéleményben.

A hadtörténeti leírások mellett – amelyek sok esetben igencsak részletesen történnek, de ugyanakkor jól is dokumentáltak, forráshivatkozásokkal – külön érdekes vonulatot jelentett, legalábbis számomra, a kötet diplomáciatörténeti része Giuseppe Carosini itáliai küldetésétől kezdődően, aki több olasz udvarban is szimpátiát ébresztett a magyar ügy iránt, továbbá Teleki László tárgyalásaitól egészen a szabadságharc leverésének olasz vonatkozásáig. Szimbolikus a két függelék is: a velencei magyar légióban és a magyarországi olasz légióban szolgáló katonák névsora.

A módszertant tekintve, figyelmes újraolvasást követően sem találtam hibának vagy nagymértékű tévedésnek nyomát a könyvben. Ennek függvényében e jelen kötet ajánlható bárkinek, aki érdeklődik a múltbeli magyar-olasz kapcsolatok iránt, illetve, aki egyszerűen csak az 1848–1849-es magyar szabadságharc egy-egy eddig kevésbé megvilágított részére kíváncsi.

*Pete László: „Viva l'Unione magiaro-italica!” Magyar-olasz kapcsolatok 1848–1849-ben, Printart-Press Kiadó, Debrecen, 2014

Vincze Zoltán |

Roska Márton régész pokoljárása

Roska Márton (1880–1961) tudományos körökben jól csengő nevet hagyott maga után. Tanulmányai szakemberek ihletadó forrásai, a kolozsvári történelmi múzeum és néhány társa a régészeti ásatásain feltárt leletek sokaságát, a néprajzi múzeum a száz év előtti népelet hiteles emlékeit mentő szenvedélye bizonyosságait kínálja a látogatóknak.

Tudós volt, nem politizált. Pályája elején Mesterét, Pósta Bélát, a korabeli magyar régészet egyik oszlopát elítélte, amiért az embereket politikai hovatartozásuk alapján bírálta el. 1949-es pokoljárásán tett vallomásaiban leszögezte: „1910 óta politikával nem foglalkozom”. Ezt a politikát kerülő igaz embert a megrontott igazságszolgáltatás fizetett szolgálói erkölcsstelen szerencselovagok segédletével törvény elé citálták. Nem volt elég a félárvaság, amellyel gyermekkorában a sors megpróbálta, s amelynek elviselését örmény katolikus árvaház, majd pedig piarista atyák gondoskodása tette elviselhetővé. E segítő kezek hitből fakadó önzetlen szolgálatát elfogult bírák utóbb ellene fordították. A sovinizmus leprájától megfertőzött idők ítélkezői pedig nem tudták elviselni, hogy örmény apa és magyar anya gyermeke szemrebbenés nélkül megvallja: „Én örmény-magyar voltam, vagyok és maradok”, és e szert is cselekedjék.

A pokoljárások sorát az első világháború vezette be, amit a galíciai fronton szenvedett végig. Megérte a világméretű öldöklés végét. „A sírás fojtogatja torunkat. [...] Ezt hozta nekünk az angyal máma” – sírta el fájdalmát jegyzetfüzetének 1918. karácsony szombatján, Kolozsvár román megszállása napján. A közösségi és személyes megaláztatások sora munkahelye, a Magyar Állami Egyetem Érmészeti és Régészeti Intézetének erőszakos elvételével folytatódott (1919. május). A Román Kormányzótanács az Erdélyi Múzeum-Egyesület

egyetemi kezelésben lévő Érem- és Régiség-tárát is birtokába vette, bár tulajdonjogának tiszteletben tartását ígerte. Egyelőre. Mert távlati tervei közt az egyesületi tulajdonban lévő értékes gyűjtemények megkaparintása a legfontosabbak között foglalt helyet.

1949-es pokoljárásán tett vallomásaiban leszögezte:

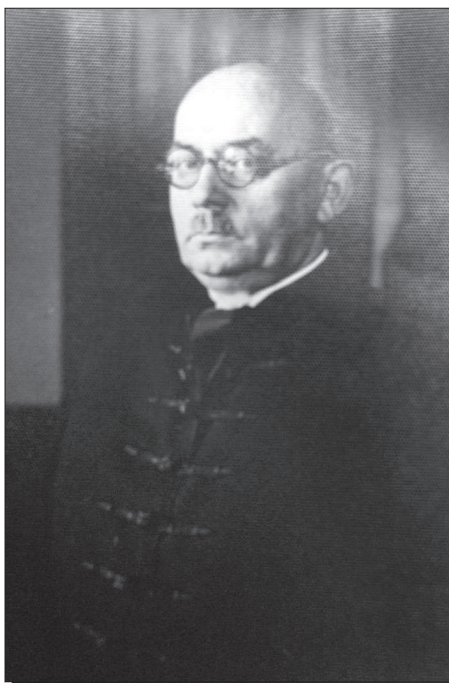
„1910 óta politikával nem foglalkozom”. Ezt a politikát kerülő igaz embert a megrontott igazságszolgáltatás fizetett szolgálói törvény elé citálták.

Roska Márton 1919 őszén került a román királyi igazságszolgáltatás célkeresztjébe. „Bűne” az volt, hogy a Romániával szövetséges antanthatalmak (Anglia, USA) sajtójában közölt cikkek fordításában és terjesztésében segédkezett. Olyan írások voltak ezek, amelyek szépités nélkül tárták a nagyvilág elé a román hadsereg magyarországi garázdálkodását. 1919. november 5-én letartóztatták, tíz napig vizsgálati fogóságban tartották, hazaengedése után pedig naponta jelentkeznie kellett a haditörvényszéken. A vád, saját tömör fogalmazásában: „az állam érdekei és a hadsereg ellen való propaganda, az ellenséggel való összejátszás.” Az 1920. május 5-i tárgyaláson a katonai ügyész, az újságcikkek terjesztésére vonatkozó bevallott „bűnt”, egész sereg „szamárság” betoldásával, valóságos bűnlajstrommá duzzasztotta. (Utólag, magánbeszélgetésen, a hadbírói testület elnöke az eljárást „disznóság”-nak

minősítette.) Nehéz családi körülményekkel sújtott vádlott-társai megmenetése érdekében Roska „tettük” egész ódiómát magára vállalta. Az ügyész, mint várható volt, halált kért a vádlott-ra, de a testület szavazattöbbséggel felmentette.

Visszatérhetett korábbi munkahelyére, a románná vált kolozsvári egyetem Régészeti és Érmészeti Intézetébe, de adjunktusi állásából lefokozták tanársegéddé. Szerencséjére az intézet élére „D. M. Teodorescu professzor személyében jó szakember és megértő, nemes lelkű kolléga került, aki tisztelte új munkatársai fájdalmát, méltányolta tudományos múltjukat, s aki alatt a munka is megindulhatott.” Ám Bukarestből érkezett, nem tudott magyarul, márpedig az intézet irattárának korábbi anyagát kizárólag magyarul vezették. A tudományos személyzet egyedüli román tagja, Constantin Daicoviciu gyakornok, tanulmányait a budapesti egyetemen kezdte, és magyar nyelvtudása révén az igazgató megkerülhetetlen jobb kezévé vált. Gondnoki állása az egyetemi ranglétrán gyors emelkedést biztosított számára. Szakmai haladásában nem egyszer tapasztalta Roska segítő kezét. A „köszönet” nem váratott magára.

A türelmi idő tíz évig, az intézet 1929 februárjában történt átszervezéséig tartott, neve Klasszikus Tanulmányok Intézetére változott. Az új igazgató személyéről kapott előzetes híresztelések vételekor Roska tisztában volt a várható változások jellegével. „Teodorescu megy, Panaitescu jön – idegenek el” – rögzítette sejtését jegyzetfüzetében. Az új főnök első magyarelles intézkedései az Érem- és Régiségvár magyar jellegének felszámolására, végső soron elkobzására irányultak. Elvette a tulajdonjogot igazoló iratokat, a kiállításról eltávolította az egyesület ereklyéit, a magyar feliratokat. Pár napig személyét illetően Roska még bizakodott („Ki akartak tenni, de szükség van rám”), ám idő múltán jegyzetfüzetébe kizárólag rossz hírek kerültek: „Szorul a tér körülöttem”, „Daicoviciu parasztsága”, „Komisz vita Panaitescuval”, „idegskokot kapok”, „D. eloltja lámpámat”, „Nem fogadhatok senkit, nem adhatok semmiféle információt.” A rosszindulatú utasítások jórészt Panaitescu agyában születtek meg, de az ellenséges szándékú főnök mellett Daicoviciu is kiélte ösztöneit. A szorításban egy-egy kolléga (Ion Grințescu egyetemi tanár, I. Andrieșescu bukaresti múzeumigazgató) együtt érző gesztusai gyógyírként hatottak. Az összpontosított támadás az Erdélyi Kárpát-Egyesület Roska vezette

Roska Márton, az egyetemi tanár

múzeumát is elérte. Fegyverrejtegetés ürügyén a hatóságok a Mátyás-házban székelő intézményt bezáratták (1934). A további zaklatások megelőzése végett Roska kilépett a turistaegyesületből, és nyugdíjba készült.

Ám a kellemetlenségek, a támadások csupán a megsemmisítőnek szánt csapás előjátékát képezték. Az alkalmat az Asztalos Miklós szerkesztette *A történeti Erdély* című munka megjelenése szolgáltatta, amelynek három fejezetét (Erdély az őskorban, a népvándorlás és a honfoglalás idején) Roska írta. 1936. május 4-én Gherasim Pinteá tanársegéd feljelentést tett ellene a hadbíró-ságon. Másnap házkutatást tartottak a lakásán, harmadnap a hadbíró-ságra idézték. Ugyanaznap távollétében (!) Daicoviciu sajtóértekezletet tartott a helyi román sajtó képviselői részére. A következő napok tudósításai közölték Roska „bűnlajstromát”: írásaiban Erdély és a magyarlakta területek mindenkorai egységét bizonygatja, a tartomány magyarok általi megszállását a honfoglalás idejére teszi, külföldön megjelent munkáiban az erdélyi helységek magyar nevét használja. Éjszaka a Daicoviciu irodájában összegyűlt tudományos személyzet hasonló tartalmú jelentést fogalmazott. A feljelentést T. Naum intézeti igazgató másnap (május 7.) továbbította Fl. Ștefănescu-Goangă rektornak, aki újabb házkutatásokat és kihallgatásokat követően június 11-én azonnali hatállyal felfüggesztette adjunktusi állásából. Roska Márton az utcára került.

„Tiltakozom a tudományos kutatás szabadsága nevében, hogy ebben a tekintetben rejtett célokkal vádoljanak.”

Jóleső érzéssel nyugtázta, hogy meghurcoltatásában a város magyar közvéleményét maga mögött tudhatta. Az ügy érdemi részéről faggatózó, együttérző újságírói tudakozódásra azt válaszolta: „Dolgozni, dolgozni és dolgozni fogok – mint eddig is tettem. [...] Nagy erőt ad ártatlanságom tudata.”

A hadbíró-sági tárgyaláson (november 13.) az ügyész kiemelte, hogy a vádlott, román állami hivatalnok létére, egy magyar revizionista társaságban tevékenykedett. Roska visszautasította a vádak, és kijelentette: „ártatlannak érzem magam”. A kartársaira irigykedő, ellenük áskálódó, összeférhetetlen Daicoviciut nevezte meg a per értelmi szerzőjének. „A megjelent három tanulmány egyébként tisztán tudományos kérdéseket fejteget, és azoknak semmi politikai céljuk nincs. Tiltakozom a tudományos kutatás szabadsága nevében, hogy ebben a tekintetben rejtett célokkal vádoljanak.” A vád tanúi megerősítették a vádpontokat, viszont a védelem néhány román tanúja az emberi kiállás szép példáját adta. Roska asszisztense, Traian Jianu kijelentette, hogy csak tudományos dolgokkal foglalkoztak, és a vádlottról semmi terhelőt sem mondhat. Aurel Stoica nyugalmazott alezre-des, az egykori frontharcos bajtárs azt mondta vallomásaiban: „magyar érzelmű ember, de a románok iránt igazságosságot és emberiséget tanúsított mindig.” Mircea Georgescu ügyvéd átgondolt érveléssel verte vissza a vád indokait: a jelenlévők közül a könyvet senki sem olvasta, tehát államellenes izgatásra nem alkalmas; román szakemberek munkáikban magyar városneveket használnak, mégsem ítélik el őket; 1918 előtt Erdélyben a román nyomtatványokon szabadon használhattak román helységneveket; a magyarok ojtózi-szorosi átkelése semmi veszélyt sem rejt magában. Következtetése: „Roska csak azért bűnös, mert olyan állása van, melyet el akarnak venni tőle.”

Roska utolsó szó jogán elhangzott gondolatait igaza tudatából sarjadt erkölcsi emelkedettség hatja át: „Megrabolták azt az oltárt, melynél három

A méltánytalan döntés a magyar közvéleményben általános felháborodást keltett, de román demokratikus körökben is visszatetszést szült.

hónap híján harmincöt évig áldoztam, s kioltották azt a szent tüzet, melynek világánál ezt az áldozatot bemutattam: a becsületes, meggyőződéses munka áldozatát. Uraim, ki fogja ezt az oltárt ismét felépíteni, ki fogja nekem ezt a szent lángot felgyújtani? Az Önök felmentő ítélete? Az legfeljebb bizalmam egy részét adhatja vissza. Uraim, ítéljenek!” A hadbíróság államellenes izgatás miatt háromhavi elzárásra, ötezer lej pénzbüntetésre és összes jogai három évre szóló felfüggesztésére ítélte. Ítélet-hirdetés után letartóztatták.

A méltánytalan döntés a magyar közvéleményben általános felháborodást keltett, de román demokratikus körökben is visszatetszést szült. A tekintélyes tudós és politikus, Nicolae Iorga véleménye szerint az erdélyi őskor kiváló kutatója tevékenységének megszakítása hiba, és az elítélt megkegyelmezéséért a királyhoz folyamodott. Az ésszerűség győzött, és november 30-án, a román nemzeti ünnep alkalmából, a világháború idején mozgósított és egy évnél rövidebb szabadságvesztésre ítéltekre elrendelt királyi közkegyelem alapján, háromheti fogság után, december 3-án Roska elhagyta az ügyész-ségi fogházat. Pár nap múlva Bukarest-be utazott: Iorgának, Andrieşescunak, Grinţescunak az önzetlen közbenjárásért köszönettel tartozott.

1937 januárjában visszavették az intézetbe, újból letette az esküt, ám ellenséges légkör fogadta. A kirajzolódó további megaláztatások elől az áttelepülésbe menekült. Elbúcsúzott barátaitól, szülőföldjétől. Az erdélyi körút augusztus 22-i állomása Magyaroköblös volt, fel is jegyezte, hogy „elbúcsúzó falumtól.” Szeptember 28-i naplójegyzete szerint „Útnak indulunk Debrecenbe”.

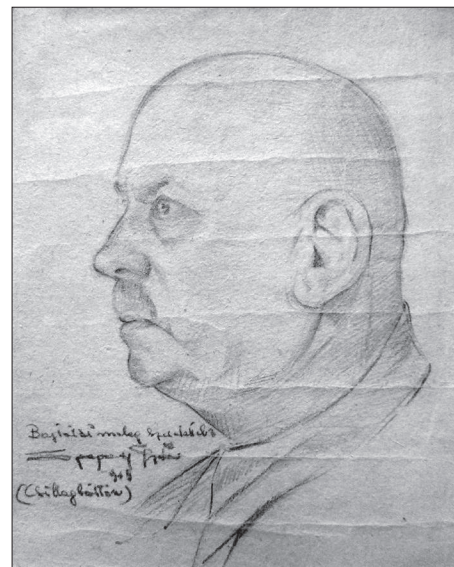
A civis városban tárt karokkal fogadták, egyetemi tanszék várta, de a második bécsi döntés visszahívta Kolozsvárra. 1940 és 1945 között a Szegedről visszaköltözött magyar egyetem régészeti katedráján és az Érem- és Régiség-tár élén felvette Posta Béla két évtizeddel korábban elszakadt iskolateremtő munkájának fonalát. Sajnos, az alig

néhány éves kis magyar világot újabb önkéntes száműzetéssel kellett felcserélnie. Ezúttal az újból Szegedre menekült egyetemen várt rá a régészeti tanszék.

Nem sok öröme telt benne. A kommunista hatalomátvétel őt is utolérte. Meghurcolása a koncepciók perек szinte minden elemét magában hordozza. „Bizalmas értesítések” – olvassuk naplója 1949. január 12-i bejegyzésében. A rendőrségre beidéztetett négy diákjából és Lehel István adjunktusból az előadásain állítólag elhangzott kijelentéseket csikartak ki, amelyek „igazolták” a kommunistaellenes és sovinizta lázítás büntetettére felépített koncepciót. Íme, néhány részlet a terhelő vallomásokból: „Magyarország és Erdély régészeti szempontból egységet képez és így Csonka-Magyarország Erdély nélkül és Erdély Csonka-Magyarország nélkül életképtelen”. Vagy: „a több száz éves magyar kultúrát a románok már tönkretették”; az iskolák államosításával a demokratikus rendszer tönkretette évszázados kultúránkat, „melyet a papságtól kaptunk”; „Mindszenty az egyedüli gerinces magyar az országban”; „A kommunisták az ország szekerét felfordították, és úgy akarják azt húzni”; „A pártban csak a sópredék van, mert minden becsületes magyar ember még a párt tájkát is elkerüli”; „Most zsidó országban élünk, és a zsidók teljesen ráfeküdtek a munkásságra és kiszipolyozzák.”

1949. január 19-én őt magát is kihallgatták, a rágalmakat rendre visszautasította. Mindhiába. A február 2-án szerkesztett vádirat nem vette figyelembe védekezését, és kizárólag a terhelő tanúvallomásokra épült: a vádlott felsorolt kijelentései a demokratikus államrendszer és egyik alapintézménye, az államosított iskolák ellen, egyes személyek és csoportok, nemzetiségek és felekezetek elleni gyűlöletre izgattak. A vádemelést állásából történt felfüggesztése követte.

A megfélemlítés, a gyanakvás légkörében akadtak emberek, akik nem feledezték a mostanihoz hasonló ember-telen idők Roska Mártonának segítőkészségét, bátor kiállását. Budapesti zsidó lakótársai nyilatkozatukban védelmükbe vették az antiszemitizmus képtelen vádjával szemben: „1944-ben a nyilas időkben az üldözötteken, tőle telhetőleg, segített. Humánus magatartásának tanújelét adta legnehezebb időkben.” Egyben ígérték, hogy állásfoglalásukat készek bármely hatóság előtt élőszóban megismételni. Palotay

Roska Márton, a szegedi Csillagbörtön rabja

Gertrúd, a magyar népi és úri hímzés neves kutatója, a tudományos pályáját egyengető segítség bizonyítékait idézte: „1940–1944 között minden tőle telhetőt megtett, hogy munkámat támogassa, a vezetése alatt álló múzeum anyagát rendelkezésemre bocsátotta, tanulmányaimat, dolgozataimat az általa szerkesztett folyóiratban közölte akkor, amikor ezt mások már nem tették meg.” Haynal Imre, korábban a kolozsvári egyetem orvostudományi kari dékánja, most a Budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem II. sz. Belklinikájának igazgatója, az MTA rendes tagja az erdélyi magyar kultúra védelmében tett áldozatvállalására emlékeztetett: „Nagy érdemeket szerzett azért, hogy 1944-ben helyét nem hagyta el, és ezáltal lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy az egyetem működését folytathatta, ami az erdélyi magyarság szempontjából nagyjelentőségű volt.” Egykori kollégája mellett tanúskodó vallomását friss orvosi bizonyítvány kíséretében adta át, amely igazolta, hogy páciense „arteriosclerosisban, ennek megfelelő szívtágulatban, chronikus epehólyaggyulladásban és gyomorhurutban szenved. Kíméletes életmódra és diéta étrend betartására okvetlenül szüksége van.”

A népbíróság a védelem tanúinak a meghallgatását mellőzve hozott ítéletet. A vádlottat „összbüntetésül 1 (egy) évi és 6 (hat) hónapi börtönbüntetésre, mint főbüntetésre, – 5 (öt) évi hivatalvesztésre és politikai jogai gyakorlásának ugyanilyen időtartamú felfüggesztésére, mint mellékbüntetésre” ítélte. Az indoklás szerint a „vádlott kijelentései [...] alkalmasak arra, hogy a demokratikus államrend ellen

A tudományok legmagasabb magyarországi fórumánál is eszébe jutott valakinek a régész Roska Márton neve, és fél évszázados munkássága elismeréseként az MTA felékesítette a tudományok kandidátusa fokozattal.

gyűlöletre izgassanak, de alkalmasak felekezeti gyűlölködés felkeltésére is”. A védelem (Turay Gusztáv és Ábrahám Mózes ügyvédek) kérésére a népbíróság az ügynek a Népbíróságok Országos Tanácsánál (NOT) történő szóbeli főtárgyalását ígérte, egyben elrendelte az előzetes letartóztatás meghosszabbítását. A gyógykezelés folytatása végett kért szabadlábra helyezést pedig megtagadta. A börtönorvos véleményére hivatkozott, miszerint „korához képest igen jól konzervált, jól táplált.” Letartóztatása óta állapota ugyan rosszabbodott, „egyszer volt sírógörccsel kapcsolatos rohama”, anélkül azonban, hogy az idegrendszeri zavarok „egészségi állapotát veszélyeztetnék”.

A NOT két zárt ülésen is tárgyalta a szabadlábra helyezés iránti felfolyamodást, de a kérést elutasította. Indoklása: „a büntetés súlya alatt a vádlott

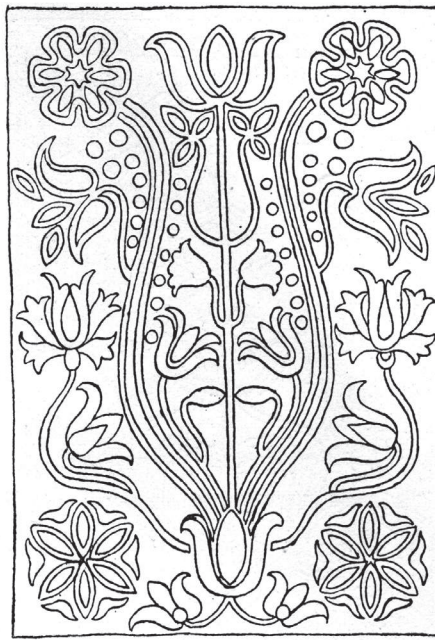
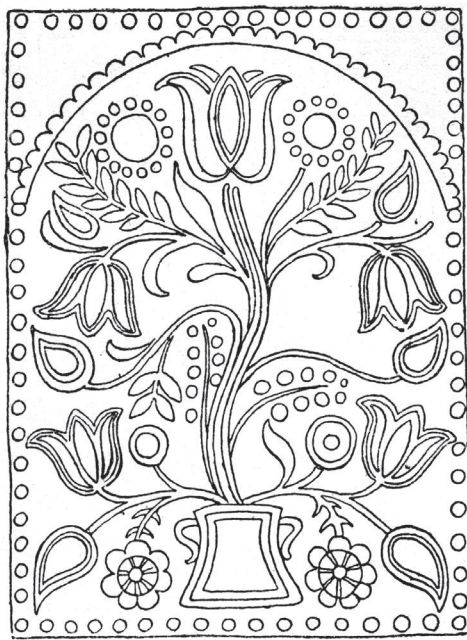
szökésétől valóban tartani kell”. Szeptemberben Ábrahám ügyvéd a vádlott azonnali szabadlábra helyezését kérelmezte. Hetvenéves védenca „súlyosan beteg ember, a hosszú vizsgálati fogás láthatóan nagyon aláásta egészségi állapotát, [...] egészségi állapota napról-napra romlik” – áll az ügyvéd beadványában. A kérés drámai hangja végre rést ütött a hajthatatlanság érzéketlen falán: a NOT elhatározta az ügy szóbeli újratárgyalását.

A fellebbviteli tárgyaláson (1949. október 24.) a NOT, hangsúlyozva, hogy első fokon a vádlott bűnösségének megállapítása és cselekményeinek minősítése törvénysértés nélkül történt, rögzítette: a büntetés kiszabásánál a népbíróság nem volt tekintettel a vádlott betegségére és idős korára. Ezért a fellebbviteli bíróság a népbírósági ítéletet megsemmisítette, és a vádlottat „összbüntetésül 8 (nyolc) hónapi börtönre, mint főbüntetésre” ítélte. De a mellékbüntetést – 5 évi hivatalvesztés, politikai jogai 5 évre való felfüggesztése, állásvesztés – jogerősnek és végrehajthatónak nyilvánította. Roska Márton november 9-én bejegyezte füzetében: „Ma reggel szabadultam.” Ám állástalan volt, bármilyen kereseti forrás nélkül, barátok kegyelemkenyerére utalva.

A Sztálin halála után elindult rehabilitálási folyamat részeként elfogadott 1953. július 25-i 11. számú törvényerejű rendelet közkegyelmet hirdetett a két évet meg nem haladó politikai büntetésekre. Egy hónap múlva, augusztus 24-én a 73 éves Roska Márton a szegedi megyei bírósághoz fordult: „Amnesia

alá esem. Kérem az erre vonatkozó hivatalos értesítést, ha lehet, annak a kihangsúlyozásával, hogy állásomat visszakapjam, s fizetésem s az ezzel kapcsolatos illetékeim kiutaltassanak.” Két hónapig kellett várnia a válaszra, amely szerint a törvényerejű rendelet nyomán „a büntető ítélethez kötődő hátrányok alól mentesül és büntetlen előéletűnek tekintendő.” Ennyi, és nem több, amit a legilletékesebb hatóság fontosnak vélt tenni. További másfél éves várakozás után, 1955. március 10-én újabb tapintatos, ám tényszerű beadványban tudakozódott a megyei ügyészségnél: „megillet-e engem a nyugdíj vagy sem? [...] A pénzügyminisztériumhoz beadandó kérésem alátámasztásához volna erre szükségem. 52 évi és 3 hónapi szolgálat után már a hetedik éve vagyok fizetés és nyugdíj nélkül.” Az illetékes hatóságnak három hónapra volt szüksége az eligazító válasz megfogalmazásához: „nyugdíjjogosultsága 1953. VII. 26-tól megnyílt, ezért az illetékes szervektől kérheti folyósítani.” Minden bizonnyal további hónapok teltek el, míg a betevő falat gondja megoldódott.

A tudományok legmagasabb magyarországi fórumánál is eszébe jutott valakinek a régész Roska Márton neve, és fél évszázados munkássága elismeréseként az MTA felékesítette a tudományok kandidátusa fokozattal. Mit gondolhatott? Talán 1936-os elítélése előtt mondott szavai jártak az eszében: „ki fogja ezt az oltárt ismét felépíteni, ki fogja nekem ezt a szent lángot felgyújtani?” Maradt még rá az élettől néhány esztendő.

Magyargyerőmonostori kályhacsempék (Malonyay Dezső: A magyar nép művészete I. kötet)

Almási István

A magyar zenei anyanyelv

A

zenei anyanyelv fogalmára kezdetben különösképpen zeneszerzői nézőpontból irányult a figyelem. Emlékezetes, hogy Bartók Béla 1931-ben tartott budapesti előadásának *A parasztzene hatása az újabb műzenére* című második részében – egyebek között – ezeket állapította meg: „[...] még egy harmadik módon mutatkozhatik a parasztzene hatása a zeneszerző műveiben. Ha tudniillik sem parasztdallamokat, sem parasztdallam-imitációkat nem dolgoz föl zenéjében, de zenéjéből mégis ugyanaz a levegő árad, mint a paraszzenéből. Azt lehet mondani ilyenkor: a zeneszerző megtanulta a parasztnyelvet és rendelkezik vele oly tökéletes mértékben, amilyen tökéletes mértékben egy költő rendelkezik anyanyelvével. Vagyis: zenei anyanyelvévé lett ez a paraszti zenei kifejezési mód: oly szabadon használhatja és használja is, akár csak a költő anyanyelvét.” A „paraszti zenei kifejezési mód”, illetve „a paraszzenéből áradó levegő” fontosságára való nyomatékos hivatkozás nem mondott ellent annak a kijelentésnek, amely ugyanazon előadás *Mi a népzene?* című bevezető részének a legelején hangzott el: „Mert a népzene kétféle anyagból tevődik össze. Egyik alkotóeleme a *népies műzene*, más néven *városi népzene*; másik alkotóeleme a *falusi népzene*, más néven *parasztzene*.”

A költő anyanyelve és a komponista zenei anyanyelve közötti párhuzam fölöttébb találó volt. A „parasztdal” elnevezés azonban nem bizonyult tartósnak. A későbbiek során inkább az egyre bővülő tartalmat hordozó „népdal” szóösszetétel maradt használatban, a „zenei anyanyelv” pedig az általános zenei műveltség megalapozásának és gyarapításának, illetőleg a nemzeti azonosságtudat szilárdításának tényezőjévé vált.

Sárosi Bálint 1969-ben *Zenei anyanyelvünk* címmel előadássorozatot indított a Magyar Rádióban, a folklorisztika legfrissebb eredményeinek birtokában a magyar népzenei hagyomány lényeges

kérdéseinek ismertetése céljával. Előadásait összegyűjtötte, és két ízben, először 1973-ban, majd kiegészítve 2003-ban kiadta. Helytálló érvekkel megokolt véleménye szerint a zenei anyanyelv nem csak a szigorúbb értelemben vett népdalt foglalja magában, hanem a népies műdaloknak a szájhagyományban meghonosodott részét, a hangszeres népzene, az egyházi népéneket, valamint a népszokások és szertartások gyakran idegen eredetű dallamait is, vagyis kiszélesítette a zenei anyanyelv fogalmának jelentéskörét. Felfogásának mintegy alaptétele volt, hogy „Anyanyelvinek és népének végül is el kell fogadnunk mindazt, amit a kultúrateremtő és a megőrző nép a magáénak érez.”

... a „zenei anyanyelv” az általános zenei műveltség megalapozásának és gyarapításának, illetőleg a nemzeti azonosságtudat szilárdításának tényezőjévé vált.

Az idők folyamán, a régebbi korokban a zenei anyanyelv természetesen nem tartalmazta mindazokat az elemeket, amelyeket ma. A népies műzene például sokkal későbbi fejlemény. A népdal viszont, Kodály Zoltán szerint, a magyar nyelvvel egyidős. „[...] az egész magyar lélek tükre. Mint egy nagy gyűjtőmedencébe, századokon át belefolyt a magyar érzelmi élet minden patakja, nyomot hagyott benne a magyarság minden lelki élménye, bölcsőjétől fogva [...]” (*A magyar népdal művészi jelentősége*. 1929.)

A következőkben a zenei anyanyelv két legfontosabb alkotórészének, a népdalnak és a népies műdalnak a jellegzetes vonásaira fogok összpontosítani. Az elsőről Bartók Béla *A magyar népdal*

Magyarvalkói kályhacsempe

című, 1924-ben megjelent könyvében, melyben legszívesebben a parasztzene szóösszetételt használta, kétféle meghatározást adott. 1. „Tágabb értelemben vett parasztnének nevezzük mindazoknak a dallamoknak összességét, amelyek valamely nép parasztosztályában *kisebb vagy nagyobb időbeli és térbeli elterjedtségben, mint a parasztok zenei érzésének ösztönszerű kifejezői* valaha éltek vagy jelenleg élnek.” 2. „Szűkebb értelemben vett parasztzene *mindazoknak a paraszdallamoknak összessége, melyek egy vagy több egységes stílushoz tartoznak. A szűkebb értelemben vett parasztzene tehát öntudatlanul működő természeti erő átalakító munkájának eredménye: minden tanultságtól ment embertömeg ösztönszerű alkotása. [...]* egyedei – az egyes dallamok – a legmagasabb művészi tökéletesség példái.”

Hasonlóan, de némiképp árnyaltabban értékelte a népdalt Kodály Zoltán is: „[...] a népi kultúra virága [...] az egyes dal: igen gyakran remekmű. [...] évezredes fejlődésben kiérlelt, leszűrődött művészet. Tökéletes, mert kiegyensúlyozott egység az a kultúra, amely létrehozta.” (A magyar népzene. 1937.) Ám Kodály azt is hangsúlyozta, hogy „A falu megőrizte a sajátos magáé mellett azt is, amit felülről kapott. Régi főrangú költőink műveinek nem egy töredéke maradt meg a nép közt, dallamukra többnyire nincs is más forrás, mint a nép éneke. A magyar népdal tehát nem pusztán a mai falusi élet visszhangja, nemcsak a »falusi ember primitív érzéseinek« kifejezője [...]”

Említett könyvében Bartók az addig megismert népdalanyagot három osztályba rendszerezte. Az elsőbe sorolta a régi stílusú dallamokat, a másodikba az új stílusúakat, a harmadikba pedig, melyet vegyes osztálynak nevezett, azokat, amelyek nem illettek sem a régi, sem az új dallamok közé. A régi stílus általános jellemvonásai Bartók szerint a félhang nélküli ötfokú skála, a dallam ereszkedő vonala, a kvintváltás, illetve ennek nyomai, a négy eltérő zenei tartalmú sorból álló, úgynevezett „nem architektikus” – vagyis nem visszatérő – dallamszerkezet, a sorok azonos szótagszáma és az alkalmazkodó tempo giusto ritmus. Amikor Bartók régi és új stílusú dallamokat különböztetett meg a magyar zenei hagyományban, tulajdonképpen időbeli sorrendbe állította a vizsgált anyagot. Az evolucionizmus híveként Bartók arra törekedett, hogy az osztályozási eljárások révén a stílusok fejlődését érzékeltesse.

Egyébként arra a tényre, hogy a néphagyományban különböző korokban keletkezett alkotások őrződtek meg és élnek egyidejűleg, legelőszőr 1906-ban Seprődi János hívta fel a figyelmet, amikor egy recenziójában így nyilatkozott: „A népköltési anyagok éppúgy rétegekben fekszenek egymáson, mint a föld rétegei. A régít eltemeti az új, a divatos. Éppen azért, aki értékes gyöngyöket akar találni, annak nem gereblyére, hanem ásóra van szüksége. És [...] valamely szűkebb tért kell egészen a mélyéig felforgatni s átkutatni.”

Kodály Zoltán A magyar népzene című, 1937-ben kiadott szintézisében „a népzene ősrétegének” nevezte a régi stílusú, ötfokú dalokat.

Kodály Zoltán A magyar népzene című, 1937-ben kiadott szintézisében „a népzene ősrétegének” nevezte a régi stílusú, ötfokú dalokat. Ugyanott felhívta a figyelmet arra a körülményre, hogy „a stílusok egész sora bontakozik ki a vizsgáló előtt”. Ez az észrevétel az etnomuzikológusok következő nemzedékeit határozottan ösztönözte, hogy igyekezzenek a népdalkincs belső rétegződésének minden részletét feltárni.

A népzene kutatók érdeklődése sokáig főképpen a régi stílusok tanulmányozására irányult. Ennek egyfelől az volt az oka, hogy a régi dalok történeti és művészi értékét mindig kimagaslónak tartották, másfelől már kezdettől fogva megnyilvánult az a nem is indokolatlan félelem, hogy ezeket a dalokat a feledésbe merülés kikerülhetetlen veszélye fenyegeti. Az enyészet miatt érzett aggodalom ellenére még a XX. század második felében is – az új stílus teljes virágzása idején – számtalan archaikus jellegű dallamot és szöveget sikerült gyűjteni (természetesen nem mindenütt és nem egyforma bőségben).

A régi dallamok – például az ereszkedő vonalú, ötfokú kvintváltók, a diatonikus recitatív vagy sirató stílusúak és a pszalmodizálók – valódi korának megállapítására nem álltak forrásként a távoli múltból származó följegyzések a folkloristák rendelkezésére. Írásos dokumentumok hiányában érvekként a saját és a keleti rokon,

illetve idegen népek körében ugyancsak a XX. század folyamán gyűjtött anyag közötti hasonlóságok szolgáltak. A történészek és a nyelvtudósok példamutató kutatási eredményei serkentően hatottak az összehasonlító módszernek a népzene kutatásában való alkalmazására. A más tudományterületeken nyert tapasztalatok az etnomuzikológusok hipotéziseinek támpontjaivá válhattak.

A régi stílussal ellentétben az új stílus vizsgálatának előfeltételei sokkal kedvezőbbek, ugyanis ennek fejlődési folyamata a 19. század közepe óta napjainkig számos kiadott, illetve kéziratos gyűjtemény alapján követhető. Minthogy az új stílusú dallamok a nagyszabású, tudományos igényű gyűjtések megindulásakor a föllendülés, a diadalmas térhódítás szakaszában voltak, és már úgyszólván uralták a falvak nagy többségének zenei életét, úgy tűnt, hogy stíluskritikai elemzésük nem égetően sürgős, még várhat. Ezenkívül a szakemberek az új stílust – Bartók véleményével egyetértve – szinte máig homogén tömbnek tekintették, és inkább csak keletkezésének idejéről vitatkoztak. Egyes zenetörténészek szerint az új stílus a 18. század folyamán már létezett, gyökerei pedig még régebben megjelentek. Folkloristák viszont azt vallották, hogy a stílusváltás a 19. század második felében ment végbe. Kodály Zoltán megállapítása szerint, melyet követőinek újabb vizsgálatai is igazoltak, „az új magyar dallamstílus szerves folytatása a réginek”, jóllehet fölismerhetők rajta a népies műdal és az európai zene hatásának bizonyos nyomai.

Az új stílusú dallamok legfeltűnőbb sajátosságai a visszatérő szerkezet (vagyis az első és a negyedik sor azonosossága), valamint a boltíves dallamrajz. Ritmusuk túlnyomórészt feszes, általában közösségibb jellegűek, mint a régi stílusúak és hangnemi sokszínűség a jellemzőjük, szövegeik pedig főként líraiak, többnyire nem kapcsolódnak népszokásokhoz. Bereczky János bebizonyította, hogy egy korai és egy kifejtett új stílusról lehet beszélni, melyek a stílus két fejlődési fokát képviselik, és azt is megállapította, hogy a korai új stílusú dallamok az 1850-es években tűntek föl, majd a következő két évtizedben terjedtek el, a második réteg pedig az 1870-es években formálódott ki és a XIX. század végén vált általánosan ismertté. Bereczky tüzetes vizsgálatok alapján igazolta Kodály Zoltánnak azt a kijelentését, hogy „a falura került műzene termékenyítő

volt a népzene. s abban újabb, azelőtt ismeretlen alakulatok létrejöttére adott ösztönzést.” (A magyar népzene. 1937.)

A köztudatban a népdalokról bizonyos tévhitek, túlzások, egyoldalú értékelések és elavult vélekedések élnek. Sárosi Bálint szerint indokolatlanul sokszor hallani a „tisztá forrás” vagy az „igazgyöngy” szóképet, pedig Kodály Zoltán kimutatta, hogy a népzene voltaképpen már a folklórkutatás kezdeti szakaszában meglehetősen vegyes minőségű darabokból tevődött össze, melyek között – vitathatatlan művészi kincsek mellett – értéktelen, töredékes, idegenszerű és hibásan énekelt dallamok, illetve szövegek is akadtak. Különben a népdalt a hagyományos kultúra egészében betöltött szerepének figyelembevételével lehet igazán megismerni, amiként az ún. élő népdal csak a saját eredeti világában képzelhető el, hiszen még az is más, amit falusi adatközlők emlékezetének homályából megfeszített igyekezettel sikerült felszínre hozniuk a gyűjtőknek, mint az az élmény, amit szerencsésebb folkloristák számára valódi hagyományos környezetben, a szokásrend megfelelő helyén elhangzott dalok nyújtottak. Még kevesebb fogalma lehet a népzene mibenlétéről annak, aki csupán kottában találkozott vele. Kiváltképp a népdal előadásmódjáról, a hiteles hangvételtől nem tudnak tájékoztatni a nyomtatott népzenei kiadványok.

Tagadhatatlan, hogy a magyar népzene nem ismerheti alaposan az, aki semmit sem tud más népek zenéjéről. Mind a közeli, mind a távolabbi népek dallamvilágáról érdemes, sőt szükséges fogalmat alkotni. Mindenütt található közös vonások, de természetesen lényeges különbségek is. Szomszédok esetében az egymás zenei hagyományából való kölcsönzés gyakori, megszokott, magától értetődő jelenség. Az átvételek gazdagítják mindegyik fél dallamkészletét. A más népzennel történő összehasonlítás eredményeként dönthetik el kétséget kizáróan a kutatók, hogy melyek a magyar népzene eredeti jellegzetességei.

Legnagyobb etnomuzikológusaink vélekedése a népies műdalról meglehetősen különböző volt. Bartók Béla a következőképpen jellemezte: „Városi népzeneinek, más néven népies műzeneinek azokat az egyszerűbb szerkezetű dallamokat nevezhetjük, amelyeket úri osztályból származó dilettáns szerzők komponáltak [...]” Kodály Zoltán gyakrabban és részletesebben szólt a

népies műdalokról. Sokan hivatkoztak arra a megállapítására, amely szerint a népies dal „a népkultúrából kinőtt, de a magas kultúráig el nem jutott átmeneti embertípus” zenéje. A magyar népzene című könyvében már ezt olvashatjuk: „[...] az 1850 és 1900 közti műdaltermés elárasztotta a magyar vidéket, a nép sokat belőle meg is tanult. Szerzőiket még nem mind sikerült kinyomozni.”

Kodály gondolataiban az évek során nagy átalakuláson ment át a népies zenéről vallott nézete. 1955-ben a Magyar Tudományos Akadémián tartott Szentirmaytól Bartókiig című előadásában így foglalta össze a véleményét: „Ez az akkori magyar társadalom tükröképe. Sokkal inkább, mint az egykorú magasabbrendű költészet. Nélküle a 19. század második felének a története sem érthető teljesen. Az akkori magyar társadalom lelkébe, gondolat- és érzésvilágába semmi sem világít bele jobban, mint e szövegek. Mindenki szívében és szájában voltak, sokat idéztek belőlük a mindennapi beszédben, töredékeik közmondásokká lettek.

Zenéjük meg éppen egyetlen zenéje volt a magyarság zömének. Élő zene volt, a magyar élet szerves része. Minden emberöltő meghozta a maga új dalait. A legtöbb tisztavirág életű. Ha már egy-két nemzedéket kibírt, kivételes életerő jele volt.

Ez a dallégekör vett körül mindenkit, aki Magyarországon élt. Ezeket a nótákat dalolta Ady diáktársaival a zilahi éjszakákban. Amint Arany Jánost jobban értjük, ha forgatjuk gyermek- és ifjúkora maga följegyezte népszerű dalait, úgy Adyt is jobban értjük, ha tudjuk, hogy miket dalolt.

E dalokat hallotta, ha tán nem is igen dalolta a gyermek és ifjú Bartók is. Érzékeny fülében kitörölhetetlen nyomot hagytak. Első dalai ebben a légkörben fogantak. És bármennyire hátat fordított ennek a stílusnak később, még utolsó műveiben is visszacseng belőle néha egy-két hang.”

A népies dallamoknak a magyar művelődési életben elfoglalt helyét, különösen a népies dalok hangulati értékét és lélektani hatását Kosztolányi Dezső 1933-ban a Pesti Hírlapban közölt A mi nótáink című cikkében ilyen észrevételekkel érzékeltette: [Ezek a nóták] „Úgy vesznek körül bennünket, mint valami monda, mint valami hitrege, mint valami vallásos áhitat, mely hatalmasabb nálunk. Ilyesmin nem uralkodhatunk értelmünkkel. Hiába tudjuk, hogy a zene néha gyarló, és a szöveg még

gyarlóbb, mind a kettőt tartalmazza a hagyomány kegyelete. [...] egy ilyen nóta hallatán mindannyian, akik e csillagok alatt növekedtünk, egyetértünk, és pontosan egyet érzünk is. Ez a mi iskolánk, és ez döntő a mi regényes életszemléletünkre. [...] Olykor sivár környezetbe kerülök, olyan emberek közé, akikkel egyetlen közös élményem, olvasmányom sincsen. Nem is tudok velük társalogni. De ha ezekkel este benyitok egy vidéki étterembe, s ott a cigány a Sárga cserebogarat húzza, már egyek vagyunk. [...] Vitatkozhatunk arról, hogy nótáink művészi értékek-e vagy sem. De hogy ez a hangulati közösség érték, arról nem vitatkozhatunk.”

Megjegyzendő, hogy a városi jelző önmagában már csak azért sem illik a népies dalok egészére, mert ezek többségének a szövege falusi környezetre és életre utal, akkor is, ha a szerzők leginkább városban éltek.

Miért tartozik a népies dal, más szóval műdal vagy magyar nóta a zenei anyanyelvhez? Először is nem lehet éles határvonalat húzni a népdal és a műdal közé. A népi énekesek használatában keveredve fordulnak elő. Tudatukban a két dalfajta ugyanazt jelenti. „Világosan megkülönböztetni csak a szélső eseteket tudjuk: a tipikus népdalt a tipikus nótától” – szögezte le Sárosi Bálint. Sajátos műzenei fordulatokat tartalmazó dallamok elemzésével lehet érzékeltetni a különbségeket. Meg kell ismerni azokat a körülményeket, amelyek között a népies dal a 19. század folyamán és a 20. század elején kifejlődött, továbbá a legjelentősebb nótaköltőket és szerzeményeiket. 1940 táján szakértői becslés szerint 25–30 ezer volt a magyar nóták száma! Persze, minthogy ezek főként zeneileg nem kellőképpen művelt emberek termékei voltak, aránytalanul sok volt közöttük a selejt, szemben a sikerült alkotásokkal. De Kodály Zoltán leginkább azt kifogásolta, ha népies dalt tájékoztatlanok népdal címen terjesztettek.

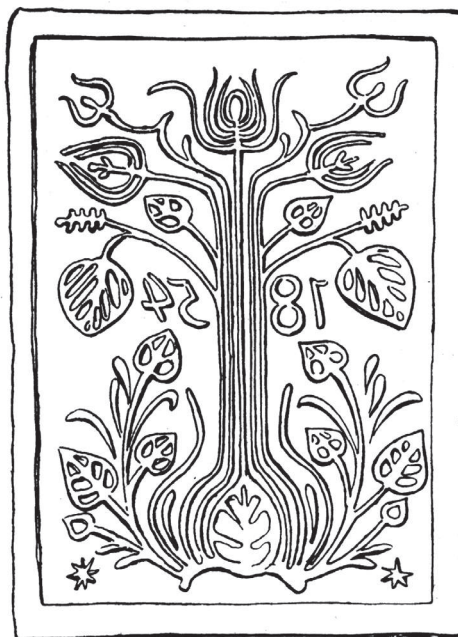
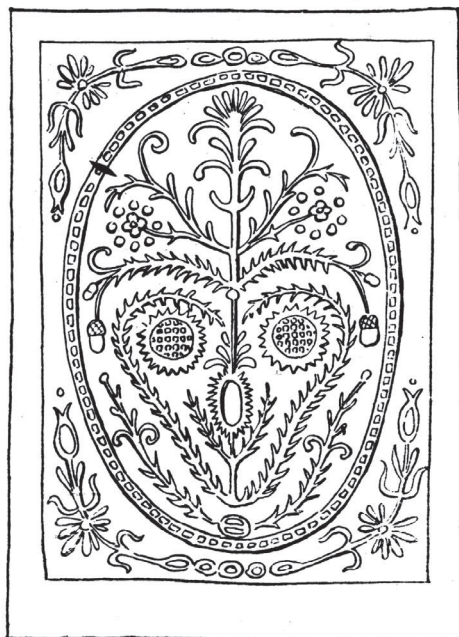
A népies műdalok zenei sajátosságai közül ki kell emelnünk a népdalok világától idegen, sűrűn előforduló akkordfelbontásokat, a szekvenciamenetekeket, az összhangzatos moll skálát, a kromatikus hangközöket (bővített másod, szűkített kvart és kvint), valamint a harmóniát (hangszeres kíséretet) igénylő dallamfordulatokat.

Jeles népzene-kutató elődeink megfigyelései alapján meg lehet állapítani, hogy a cigányzenészek játékát és dallamismeretét sem lehet kizárni a magyar népzenei hagyományokból,

következésképp a zenei anyanyelv köréből. Sárosi helyénvaló megítélése szerint „A »cigányzenész« megjelölés első sorban nem faji, hanem egyfajta zenét művelő szakmai megkülönböztetést

jelent”. A 18. század második felétől számottevő szerephez jutott cigányzenészek repertoárja és előadói stílusa a magyar hagyományoknak és elvárásoknak megfelelően alakult ki.

(Az EMKE Györkös Mányi Albert Emlékházban a ZeneSzó program keretében 2016. február 17-én elhangzott előadás rövidített szövegváltozata.)

Ketesdi kályhacsempék a 20. század elején (Malonyay Dezső: A magyar nép művészete I. kötet)

Felhívás a Kárpát-medence magyar kórusaihoz

Az RMDSZ tordaszentlászlói szervezete, a község önkormányzata, a Tordaszentlászlói Thamó Gyula Közművelődési Egyesület, a Református Egyházközség, valamint a falu Művelődési Háza a *Guttman Mihály emlékévé* keretében idén is megszervezi a hagyományos, immár a XXVII. Szent László-napi kórustalálkozót a zenetanár, karnagy, Tordaszentlászló község díszpolgára, a Romániai Magyar Dalosszövetség örökös tiszteletbeli elnöke, néhai Guttman Mihály, a magyar kultúra kiemelkedő személyisége születésének 90. évfordulója tiszteletére.

Az eseményre 2016. június 25-én, szombaton, kopjafa-avatással kerül sor Tordaszentlászlón.

Védnökeink: Máté András Levente parlamenti képviselő, Mile Lajos kolozsvári magyar főkonzul, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület, a Romániai Magyar Dalosszövetség, az RMDSZ Kolozs megyei Szervezetének elnöksége, Horváth Anna Kolozsvár alpolgármestere, Szép Gyula, a Kolozsvári Magyar Opera igazgatója, valamint dr. Vákár István, a Kolozs Megyei Tanács alelnöke.

Az írásos jelentkezést 2016. május 27-éig várjuk a következő címre:

Szőke Zoltán nyugalmazott lelkipásztor, az EMKE helyi elnöke, RO 407505 Savadisla-Tordaszentlászló, Szőlő utca 144 hsz. Jud. Cluj-Kolozs megye. Telefon: +4-0264-374 120. A külhoniakat és akik egy vagy több napot szeretnének itt tölteni, a faluturizmus keretében fizetővendégként tudjuk fogadni a következő e-mail címen: boldizsarzeyk@yahoo.com vagy +4-0264-374 001-es telefonon.

A jelentkezési lapon kérjük pontosan közölni a kórus teljes nevét, nemét, címét, létszámát, a kórusművek címét és szerzőjét, a karvezető nevét, s akik először vesznek részt a találkozón, jelentkezési lapjukhoz csatolják kórusuk összefoglaló, rövid történetét is archívumunk számára.

Felhívjuk a jelentkezők figyelmét, hogy műsoruk nem haladhatja meg a 10-15 percet!

Néhai Guttman Mihály zenetanár, a Romániai Magyar Dalosszövetség örökös tiszteletbeli elnökének végrendeletének alapján a közös éneklésre kijelölt kórusművek a következők:

Vörösmarty Mihály-Egressy Béni: *Szózat*, amelyet a templomban, istentisztelet végén a kórusok a gyülekezettel együtt énekelnek

Berzsenyi Dániel-Kodály Zoltán: *Magyarokhoz*

Vörösmarty Mihály-Erkel Ferenc-Bárdos Lajos: *Szózat* című kórusműveket a Templomkertben, Szent László szobra körül éneklük közösen a kórusok, akiket a Tordaszentlászlói és Hoszszúhetényi Fúvószenekar köszönt.

Felkérjük a találkozóra benevező kórusokat, hogy a Művelődési Házban, a hangverseny idején maradjanak benn a teremben, s kölcsönösen hallgassák meg egymást. A közébdőre a hangverseny után kerül sor, majd ezt követi a karvezetők közös megbeszélése, végül pedig a zárszó.

Kedves Dalostestvérek! Jeligenk továbbra is: *nyelvében és szokásaiban él, dalaiban és művészetében érez a nemzet.*

A szervezőbizottság nevében:
Szőke Zoltán helyi EMKE-elnök,
Tamás G. András polgármester,
Boldizsár Zeyk Zoltán, a Közművelődési Egyesület elnöke,
Balázs Attila református lelkipásztor,
Tóth Guttman Emese, a Romániai Magyar Dalosszövetség elnöke,
Laczi Enikő, a Művelődési Ház igazgatója,
Boldizsár Zeyk Imre, az RMDSZ helyi elnöke.

A Művelődés szerkesztősége áldott húsvétot kíván minden olvasójának, munkatársának és támogatójának!